

MARCZIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2022/11-12 szám

Tartalom

Villám

- [Politikai életünket távolról néztem](#)

Emlékezet

- [Móra Ferenc: Békesség földön az embernek...](#)
- [Ballai László: Az önzés államához](#)
- [Dull Ernő: Legitimista reneszánsz](#)
- [Ballai László: Az új portás](#)
- [Bakó Endre: Szabó Magda sírba vitt titkai](#)
- [Szerb Antal: Keserű pohár](#)
- [Földeák Iván: Egy külügyér töprengései I.](#)

Délibáb

- [Szilágyi Lajos: Csepp Lali](#)
- [Krúdy Gyula: Jézuska csizmája](#)
- [Krúdy Gyula: A mesék megmaradnak](#)
- [Lukáts János: Emberi szikra](#)
- [Csokonai Vitéz Mihály: Rhédei Lajos úrhoz](#)
- [Ádám Tamás: Megyek utánam](#)
- [Ádám Tamás: Üzenőfal](#)
- [Köves István: Landscape 2022](#)
- [Köves István: Papírpohárból](#)
- [Jahoda Sándor: A bíbort viseli Ő](#)
- [Jahoda Sándor: A nagyon nagy Károly](#)
- [Deák Mór: Leányfalu](#)
- [Deák Mór: Valahol halkan](#)

- [Nándi Mihály: Fekete Liszt](#)
 - [Nándi Mihály: Kodály ünnep](#)
-

Villám

Politikai életünket távolról néztem

„Politikai életünket távolról néztem, vagy rá sem néztem, amiért részint egyoldalúsággal, részint bűnös egykedvűséggel vádoltak. A rövidlátók! Én tudtam azt, amit ők nem tudtak, és azért szánakoztam a napi politika kurjogató hősein, s mosolyogtam a fontosságot, melyet magoknak tulajdonítottak; tudtam, hogy az ő fényes tetteik és fényes beszédek nem egyéb, mint homokra rajzolt kép, melyet a bekövetkezendő viharok első lehelete elsöpör; tudtam, hogy ők nem azon nagy színészek, kik a világ színpadán az újjászületés óriási drámáját eljátsszák, hanem csak a dekorátorok és statiszták, kik a függönyöket aggatják, s a színpadra székeket és asztalokat hordanak.”

Petőfi Sándor

Emlékezet

Móra Ferenc: Békesség földön az embernek...

Az angyali üzenet, amely Betlehem mezőin adatott a csordapásztoroknak, nem egészen így szólt. Az dicsőséget hirdetett mennyben az Istennek és békességet a földön a jóakarata embereknek. De kétezer év messze elsodort bennünket betlehemi mezőkről, Messiást hirdető csillagtól, fényességbe öltözött angyaloktól – ma nem szabad olyan szigorúnak lennünk, mint voltak Isten zengő harsonásai, akik csak a jóakarató embereknek hirdették a békességet. Mi lenne e világtalan világból, ha a betlehemi jászolból a Kisdéd csak azokra ragyogtatná a csillagok fölül hozott mosolyát, akiknek

szívében jóakarát találtak? Hányan maradtának Isten szegény gyermekeiből a karácsonyfa alatt, ha valami láthatatlan kéz megjelölné az emberek homlokán azokat a gyarlóságokat, amelyek a szív belső tartományában laknak, s e homlokjel szerint osztályozná egy kérlelhetetlen kerubin az emberek fiait: te gögös vagy, te irgalmatlan vagy, te zsarnok vagy, te irigy vagy, a te kezéd embertestvéred véréből piros, a te szíved bosszúvágytól feketel...

Nem, jobb nekünk, mai embereknek, ha a maga feláldozására született szeretet ünnepén mindenkinek hirdettetik a béke, akár méltók rá, akik az angyali üzenetet hallják, akár méltatlanok, akár a tisztaság gyolcsába van öltözve a lelkük, akár a vérnek skarlátjába. „Bocsáss meg nekik, hogy neked is megbocsássanak!” Ha a föld minden népeinek ez adatik karácsonyi evangéliumul, mit kívánhatnánk mást magunknak, Isten legszegényebb cselédjeinek, magyaroknak, akikre egyforma vigasztalan komorsággal borul le a csillagavesztett decemberi éjszaka, akár a magyar élet magaslatain élnek, akár a mélységekből száll fel karácsonyi imájuk a magasságbeli kapukig, amelyek minden népek hite szerint megnyílnak az éjféli harang szavára.

Emberek, akik ma mindnyájan kedvesek, jók, becsületesek vagytok, és az indulatok, a harag, a kapzsiság, az irgalmatlanság gépfegyverei helyett szikraszóró fenyőgallyacskákat hordoztok a szívetekben, emberek, gondoltatok-e már arra, hogy miért királya a karácsony az ünnepeknek? Álmélkodtatok-e már azon, hogy a Szent Történeten kívül, amely az éjféli misében mindenütt egyformán olvastatik a föld kerekén, minden népnek van külön meséje is a Gyermekek születéséről, és hogy a mesében minden nép a maga hazájába helyezi az Úr szülőföldjét? Olvastatok-e róla, hogy a népek fantáziája szerint a kis Jézus nemcsak a magyar puszta választotta születése helyének, hanem született a szavojai hegyekben is, Flandria síkján is, az angol és német tenger mellett is, az isteni kisdetről van meséje halzsírmécsese mellett a grönlandinak is, szikrázó ege alatt az afrikai fekete embernek is. Csodálkoztatok-e már azon, hogy a betlehemi jászol tömjénszagú szénájára nemcsak az írástudatlan áhítat térdepel le, hanem ráhajtja fejét a legszabadgondolkodóbb tudós is és aki háromszázhatvannégy napon át Svante Arrhenius geneziséét hirdeti és Darwin pentateuchját vallja, a hatvanötödiken az is a Biblia szavával fényesíti meg magát: „Dicsőség Istennek a magasságban?” Tűnődtek-e már rajta, mi lehet a magyarázata annak, hogy örökké nyugtalan lelkek, akik töprengő nappalok és tusakodó éjszakák sivatagjaiban laknak, a gyermek mosolyával fogóddzanak bele a Maszületett ingecskéje szélébe és boldog elandalodással hallgatják az angyalok kristályszavú dalát? Mi ennek a pszichológiai rejtélynek a kulcsa, mért nincs ez meg a többi ünnepekben is, amelyek szintén arra rendeltettek, hogy kinyíljanak az élet elvakult ablakai az örök fények felé és kiszálljanak a lelkek szomjú madárseregei az örök harmatokra?

Itt több van megszokásnál, hitnél, artistikumnál, itt abból van valami, amit Maeterlinck „a nagy titok”-nak nevez. Itt bizonyosság van arra, hogy egyszer csakugyan Isten járt a földön, és itt hagyott az embereknek valami illúziót, ami több, mint a világ minden valósága, a szeretetet. Rontás volna azon a kézen, amely éppen a betlehemi csillag sugárhullásában nyúlna ehhez a kérdéshez a szkepszis ásójjával, és a banalitás földjében találna meg a karácsonya gyökereit. Akkor ez a nap is olyan volna, mint a többi, pedig ennek a néhány órának éppen abban van a miszticizmusa, hogy semmi sincs benne naptestvéreiből. A horizont kitágul a végtelenségig, és az ég közelebb hajol a földhöz. Egy bretagne-i legenda szerint megszólalnak a kövek, és egy székely népmese szerint kővé válnak az aranyallérok. Mindent megtapinthatunk a szívünkkel, ami máskor lehetetlen és minden eltűnik a

süllyesztőben, ami valóság. Az élet rossz álmából befelebredünk egy valóságos életbe, ahol hallani lehet az angyalok szárnya suhogását – mért ne lenne valóság a kerubinek dala az emberek békességéről?

Béke legyen veletek, mindenféle munkások, akik arcotok verejtékével keresitek nemcsak a magatok kenyerét, hanem a mások kalácsát is! Béke legyen mindenkivel, aki dolgozik, akár karja, akár szelleme erejével! Béke legyen mindazokkal, akik az emberiségnek szolgálnak napsütötte szántóföldeken, bányák poklában, műhelyek kriptáiban, gépek örök zakatolásában, boltok sötét odvában, íróasztalok vesztőhelyén! Béke mindenkinek, aki göröngyöt hasogat, s fénnel és meleggel tölti meg az éjszakát! Béke az apáknak, akik elégetik a maguk életét a családi tűzhelyen, és béke a gyermekeknek, akiknek szeme csillagában az az ígélet mosolyog, hogy amit elrontott a múlt, helyrehozza a jövő! Béke a jóknak, akik szenvednek a gonoszok miatt, akik áldozatai a rettenetes tűzvésznek, amely még mindig égeti az emberek világát, akik megvezekelnek nemcsak az eltemetett múltért, hanem a bölcsőben derengő jövőért is! Béke mindazoknak, akik gyógyítják a sebeket, akik a türelem olajával enyhítik az égő fájdalmakat, akik halkítják a jajszavakat és tompítják a szitkokat! És béke azoknak is, akik égettek és gyújtogattak, akik uszítottak és gyűlöletet hirdettek, akik nemcsak az idegenben nem ismertek rá az embertestvérre, hanem a vér szerint való testvérben is idegent akartak látni és láttatni! Béke nekik is, hiszen mindnyájan gyarló emberek vagyunk, nem olyanok, amilyenek szeretnénk lenni, hanem olyanok, amilyenek lehetünk.

És béke mindenkifölött azoknak, akik intézői a nemzetek sorsának, akik pásztorai az embernyájának nagy határokon és kis mezőkön! Mindenkifölött őket tegye békességes szívűekké a ma született szeretet, aki Istennek mondatik. Mert a nyájak mindig békességesek, nemcsak a Biblia füvellő mezőin, hanem a világ minden tartományaiban, s Isten előtt mindig a pásztorok felelősek a nyájakért, s eljön a kor, mikor ők lesznek felelősek az emberek előtt is. Vigyázzanak a pásztorok, hogy a felelősség órájában tiszta szívre mutathassanak tiszta kézzel, és emelt fejjel nézhessenek az ítélet elé!

Ballai László: Az önzés államához

Ti, ki az önzés államát létrehoztátok, a magyar önzését, amelyben magyar az, amire azt mondjátok, türk, hottentotta, ötvenhatos, negyvennégyes, de legfőképpen az, aki bátran kiáll a ti álláspontotok mellett, a bátor kormányé mellett, amely nekimegy bárkinek, kimondja, amit éppen szükségesnek érez, mert jópofának, célszerűnek hat és erősíti a közvélemény manipulálását,

akik, soha nem rontotok el semmit, gazdaságpolitikát, rendvédelmi fejlesztést, társadalombiztosítást, magánnyugdíjállamosítást, szociálpolitikát, nemzetfaragást, egészségügyet

egészségetekre válik, stadionépítkezések örömlőkre szolgát, energiapolitikátok tüzenél felmelegedhettek,

akik bátran rámutattok a hibásra, mint az óvodai füllentők (Emlékszünk, amikor a Téli-ünnepségen először elsötétedett a terem, majd meggyújtották a színes égőket a műanyag karácsonyfán – lila, zöld, sárga körök rajzolata a mennyezeten, szent pillanat ez, éreztük – végül megjelent a Mikulás vörös palástban, nagy, fehér szakállal, két krampusz kíséretében, akik, miután kiderült, hogy valóban jók voltunk, lelkesen adogatták a piros csomagokat egy nagy zsákból, de utolsó két ovistársunknak nem jutott. Tudtuk mindjárt, ki az, akinek a kezén már más is eltűnt, de senki nem emelt vádat. Végül maga az illető kezdett tiltakozni. Óvónéni kérem, nem én vettem el, hanem... A másokra mutogatás csak rontotta a helyzetét. Talán mondtak neki valamit, mindenesetre mi, a gyermekek még ép értékítéletével szigorúan megbüntettük a tolvajt, hazudozót, gyávát, jellemtelent: nem játszhatott velünk.), akik magatok helyett mindig beárultok valaki mást, az Európai Uniót, a zsidókat, a kommunistákat, legfőképpen pedig az ellenzéket – amely mindez egyszemélyben –; soha nem a ti kettős beszédekben, a ti kettős mércétekben, a ti különutasságokban, a ti sovinizmusokban, a város, a világ ellen kiáltásokban, sem pedig örök ellenségkeresésekben, gyűlöltkeltésekben keresendő a baj,

ti, akik mindig helyesen rámutattok a hibára (A bombák. Látjátok, ott a plakátjainkon. Hát nem borzasztóak azok a bombák? Állandóan azokat látjuk. A bombák beütnek. Energiabomba, inflációbomba, hitelbomba. Pedagógusbomba. Tényleg, ezek mit akarnak már megint? Most javítottuk meg a bérüket. Ja, hogy csak az átlagot? Hogy nem tetszik a huszonöt éve pályán lévőknek, miért keres csupán annyit, mint a kezdők? Miért nem tetszik? Hol itt a szolidaritás? Az ifjúságtámogatás? Nem értitek az alkotást, híveim? A nemzeti érdek állama lettünk. Oroszországé. Onnan biztosítjuk a... Mit is? Hol a papírom? Egészen kicsi cetli, tudjátok, hogy ne látszódjon az üvegpulpituson. Megvan. Szóval biztosítjuk a szankciós politikát. Nem. Ne azt figyeljétek, ami mondok, hanem amit cselekszem. Szóval, az elhibázott szankciós politika miatt Európa elszegényedett, Oroszország pedig meggazdagodott. De mi majd a türk államok felé erősödve, a kirgiz olajjal – hogy ott az nincs? – akkor gyapottal, gyapjúval – azzal is lehet fűteni, nem? Hehe. Ó, drága basák, oszmánok, bár csak mi lehetnénk ti, az erkölcsből kiforgatók, a mindent megtehető, a mindent evők, ja, ezt már ne vegyétek, kapcsolja ki a mikrofont! Majd én megmondom, mit kérdezhet!), a rezshiválságra, a szankciósválságra, az erkölcsi válságra, amelyből csakis a kereszténység mutathat kiutat,

ti mondjátok meg hát nekünk, a humanizmus, gondolkodás, európaiság, szolidaritás, feltétel nélküli szeretet elkötelezettjeinek, ajándékképpen az ellenségeknek, miképp még Caesart is megajándékozták Pompeius holttestével, nem gondolván, sírni fog felette, gyalázatos elveszejtése miatt, amellyel kedveskedni akartak neki negyvennyolc esztendővel a betlehemi csillag felemelkedése előtt, mondjátok meg nekünk karácsony előtt, a szeretet ünnepe előtt, most, amikor az oroszoktól visszafoglalt területeken tömegsírok és kínzókamrák kerülnek elő, Oroszország pedig – a teljesen elhibázott szankciók miatt – kényszersorozást rendelt el, és szisztematikusan támadja az ukrán energetikai létesítményeket, Kijev már úgyszólván áram nélkül, mondjátok meg világosan, hogy maximum hány liter benzint ér meg nektek egy ukrán élet?

Dull Ernő: Legitimista reneszánsz

Az olvasó nagy várakozással veheti kézbe Nánay Mihály *Legitimitási átmenetek a 20. századi Magyarországon* című munkáját, hiszen a tárgyalt korszakban nem kevesebb, mint nyolc rendszerváltás következett be, amelyből öt (az 1919-es mindkettő, az 1944-es, az 1948-as és az 1956-os) komoly alkotmányossági problémákat vet fel. A legitimitás szakértőjének tekintett szerző helyesen fogalommeghatározással indít, amelyhez a *Pallas Nagylexikon*-t választja etalonként. Eszerint „a legitimitás (a lat. lex szóból), általánosan a jog és törvény uralmát jelenti; vonatkozásban valamely tulajdonnak, igénynek, viszonynak stb. törvényes, jogos voltát. [...] De századunk elején a L. kifejezését szűkebb, politikai értelemben kezdik használni. Értik alatta a régi fejedelmi családoknak történeti fokozatos fejlődéssel keletkezett uralmi jogát, illetve ennek fenntartását...” Senki sem vonhatja kétségbe az 1886-ban keletkezett adattár kultúrtörténeti értékeit, ám a legfrissebb általános lexikon 2006-ban jelent meg Magyarországon. Ám egy tudós miért abban keresgél, amikor rendelkezésre áll a *Politikai Filozófiák Enciklopédiája* (Kossuth, 2003) is? A szakmai megközelítés kissé komplexebb és Rousseau-ból indul ki, nevezetesen az ember, aki szabadnak született, miért visel mindenütt láncokat? A korlátok csakis akkor válhatnak legitimé, ha az általános akarat igazolja őket. A legitimitás erre feleletet kereső kortárs elméletei három típusba sorolhatók: Az elsőbe „azok tartoznak, amelyek egy elsüllyedt világ feltárásával próbálkoznak, amennyiben a társadalmi rendben uralkodó szokásokat és normákat olyan hagyomány részeként értelmezik, melyben valamilyen isteni erő nyilvánul meg, vagy pedig a természetben immanens szándék kifejeződése. [...] A második típus elméletei elismerik a modern életvitel szabályainak konvencionális jellegét, s a kérdést voltaképpen csak azon szokások legitimitációjára kívánják leszűkíteni, amelyek az állam és az állampolgár viszonyát szabályozzák és magát a legitimitációt az állampolgárok racionális konszenzusával igazolják. Végül pedig léteznek olyan elméletek, amelyek amellet érvelnek, hogy a szabályok és a normák konvencionálizálása az élet minden területét áthatja, s ennek alapján a legitimitás ismérvét az életvitel egészére kiterjedő érvénnyel a diszkurzív megállapodás elvében rögzítik.”

A tudományosság legfőbb kritériuma az objektivitás. Egy történeti elemzés esetében ez a kérdés minden szemszögből való megvilágítását jelenti, amelyet szerzőnk elmulaszt, de – összemosva a fenti világos kategóriákat – megkülönbözteti az „alaki” és a „gyakorlati” legitimitást. Erre azért van szüksége, hogy elkövethessen egy másik súlyos hibát, és hangot adhasson személyes politikai véleményének: „Rossz esetben azonban előfordulhat olyan helyzet, amikor a társadalmi

támogatottság kihátrál az alaki legitimitást birtokló hatalom mögül és ilyenkor nehezen megoldható közjogi kérdés alakul ki. Tipikusan ilyen eset, amikor megbukik egy miniszterelnök a parlamentben, de a többséggel bíró politikai erő nem adja vissza a mandátumát, hanem új kormányfőt jelöl. Az új kormány ebben az esetben alakilag legitim, ugyanakkor senki egyetlen szavazatot sem adott le rá, tehát a gyakorlati legitimitást (felhatalmazás) nem bírja.” Itt, ugyebár Gyurcsány Ferencről van szó, de hibás megközelítésben, mert az akkor hatályos magyar alkotmány szerint a választók parlamenti képviselőket választottak, a miniszterelnököt pedig az egyszerű többséget elért párt jelölte ki, személye tehát minden egyéb meghatalmazás nélkül legitimé vált és – az ellene folytatott lejárató kampány dacára – nem merült fel „nehezen megoldható közjogi kérdés”.

Szerencsére a boldog emlékezetű K&K rendszerben, legalábbis Nánay szerint, majdnem minden rendben ment: „A dualista államhatalomnak vitán felül erős volt a legitimitása, főként jogi értelemben véve (alakilag), hiszen a magyar történeti alkotmányból szervesen fejlődött ki (a Pragmatica Sanctióra és a kiegyezési törvényekre alapozva).” Azért csak majdnem, mert „elég erős kételyeket ébreszt a választójog csekély mértéke, a virilisták befolyása és más egyéb választójogi kérdések, melyek a voksolások legitimitációját erőteljesen csökkentették. Ennek ellenére a hosszú béke és a gazdasági fellendülés folytán a rendszer alapvető elismerésnek örvendett. Természetesen széles ellenzéke is volt: közjogi (függetlenségi), nemzetiségi, szociális (földkérdés, kivándorlás stb.), ezek azonban alapvetően nem vitatták a rendszer és az irányító hatalom legitimitását, bár létezésükkel élénken jelezték a problémát.”

Ugyan felmerülhet az is, hogy például másfél millió kivándorló a legkevésbé sem erősítette (sem alaki, sem gyakorlati értelemben) az általa elhagyott állam legitimitását, és minő közjogi problémákat vetett volna fel az agrárproletariátus és a nemzetiségek követeléseinek orvoslása – ha az a hatalomnak egyáltalán szándékában állt volna –, a dualista rendszer plasztikázásával szerzőnk elfed egy nagyon súlyos problémát, amelyre a kortársak közül Kossuth Lajos mutatott rá először: a kiegyezéssel Magyarország nem nyerte vissza önállóságát, csupán beilleszkedett egy dinasztikus – végsősoron tehát feudális alapokon álló – államszervezetbe, amelyben a különböző népeket az uralkodó személye habarcsolta össze, és ezért egy jövődő háborúban a győztesek prédája lesz. De mit jelent az, hogy az ellenzékiek „létezésükkel élénken jelezték a problémát”?

„A 67-esek és a 48-asok ellentéte, a parasztság gondjai, a politikai rendszer antidemokratizmusa, valamint a zsidókérdés és az antiszemitizmus súlyos, de a magyar állam keretein belül kezelhető problémák voltak – mutat rá Romsics Ignác a korszak kiváló kutatója. – A nemzetiségi kérdés elmérgesedése azonban magának a történeti magyar államnak a létét veszélyeztette. Az ország össznépességének – a széles körű területi és politikai autonómiát élvező Horvátország lakosságát nem számítva – 1880-ban 55, 1910-ban 46%-át nem magyar anyanyelvűek tették ki. A kiegyezést követően megalkotott 1868-as nemzetiségi törvénybe a magyar uralkodó elit fajra, nyelvre és vallásra való tekintet nélkül az ország minden állampolgárát egyenlő jogokkal ruházta fel. Ezen túlmenően a nem magyar népek számára a kulturális autonómia több elemét is biztosította (például szabadon hozhattak létre és tarthattak fenn anyanyelvi iskolákat). Politikai nemzetként, azaz egyenjogú államalkotó partnerként való elismerésüket, s ennek keretében az általuk követelt területi autonómia biztosítását azonban – feledve 1848-1849 egyik nagy tanulságát – következetesen elutasította. A két álláspont a későbbiekben sem került közelebb egymáshoz, sőt inkább egyre távolodott, területi

autonómiát követelő nemzetiségi vezetők a századfordulót követően részben a nemzetiségi kérdésben is nyitottabb demokratikus magyar ellenzék hatalomra jutásától, részben a birodalom átszervezésére készülő Ferenc Ferdinánd főherceg trónra lépésétől remélték követeléseik teljesítését. Emellett erősödött körükben a testvér-, illetve rokon népek iránti kulturális és politikai vonzalom, azaz a szeparatista és irredenta hajlam, amit a bukaresti, belgrádi és prágai propaganda is erőteljesen szított. A politikailag még passzív ruszinok körében ugyanezekben az években a vallásos köntösbe (ortodoxia) bújtatott orosz befolyás nőtt. 1914. július 28-án Magyarország oly módon úgy lépett be a háborúba, hogy a lakosságának közel felét adó nemzetiségek, vagy legalábbis azok közvéleményformáló elitcsoportjainak politikai lojalitása a legmesszebbmenőkig megkérdőjelezhető volt.”

Az 1918–1920 közötti időszak „legitimitási problémái” kapcsán tehát mindenekelőtt azt érdemes megemlíteni, hogy megszűnt az állam – nem pedig, hogy „elveszítette a gyakorlati legitimitását”. Az Osztrák–Magyar Monarchia, egyszersmind a történelmi Magyarország területén új országok jöttek létre, amelyek lakossága sem a Károlyi-, sem a Kun-, sem a Peidl-, sem a Friedrich-, sem a Bethlen-kormányt nem tekintette legitimnek, hanem csakis a belgrádi, bukaresti, illetve prágai „impériumot”. Mindez legitimitási szakértőnket a legkevésbé sem zavarja, hiszen Károlyi Mihálynak „egyértelmű, hogy igen széles támogatottsága volt, tehát gyakorlati értelemben mindenképp legitimnek nevezhető, sőt legitimitása alakilag sem megkérdőjelezhető, hiszen József főherceg, IV. Károly teljhatalmú megbízottja, az ő külön hozzájárulásával nevezte ki miniszterelnöknek, sőt később a királynak tett esküje alól is maga mentette fel.” Királyunk már nincsen, de van egy szerzett főhercegünk, aki uralkodónak tett esküt bonthat. Miért? Mert Habsburg. Nánay tehát egy elsüllyedt világ feltárásával próbálja megtalálni a legitimitás forrásait, csakúgy, mint az orbáni kormányzat. Számára a forradalom nem jelent kellő felhatalmazást. Mert Károlyi kormányával kapcsolatban már gondjai támadtak: „A Károlyi által törvényhozó hatalomként értelmezett és elfogadott Nemzeti Tanács nem nevezhető legitim intézménynek (népképviselő), hiszen senki sem szavazta, választotta meg, tehát itt sérült a legitimitás – ez a Károlyi-vezetés legnagyobb hiányossága. A legitim megoldás az lett volna, ha a kormány régi legitimitása alapján kírja a választásokat és egy új parlament iktatja törvénybe a köztársaságot. Míg a köztársaság kikiáltását akár még a választások előtt is meg lehetett volna tenni, deklarálva, hogy ügyvezető kormányként – amely az államfői hatalmat is gyakorolja – maradnak hatalmon. Mindezek ellenére azonban a Károlyi-kormány legfőbb ereje a gyakorlati értelemben vett legitimitása (felhatalmazása) volt, amely kezdetben erőteljes volt, ám igen gyorsan elfogyott.”

A Habsburg-legitimista reneszánszba belesimuló Nánayknál megint kilóg a lóláb, amennyiben egyenlőséget tesz a legitim intézmények és a népképviselő között. Az egyébként konzervatív és rojalista francia alkotmányjogász, Benjamin Constant már kétszáz esztendővel ezelőtt felismerte, hogy egy adott jogi-politikai hierarchia legmagasabb – tehát a legitimitáció felett álló – mozzanata a szuverenitás, amely akkor lehet teljes, ha elismeri az általános akarat elsőbbségét bármely akarattal szemben, vagyis népszuverenitás. Csakis az lehet a garanciája annak, „hogy a hatalmat ne sajátíthassa ki egyetlen egyén, egyetlen frakció, egyetlen részleges társulás sem, ha nem ruházták rá.” 1918. október 31-én – függetlenül attól, mit cselekedett IV. Károly – maga a nép, azaz a legmagasabb fórum vette vissza a hatalmat a Habsburgoktól, és adta azt a Nemzeti Tanács kezébe. A köztársaságot a Nemzeti Tanács egy budapesti népgyűlésen proklamálta november 16-án – egyébként három nappal a király lemondása után. Az alaki legitimitás kérdésével a Károlyi-

kormányzat tudós jogászai legalább annyira tisztában voltak, mint a mi Nánaynk. 1919. március 5-ére kidolgozták és kihirdették az alkotmányozó nemzetgyűlésről és az új választójoggal foglalkozó 1919. évi XXV. és XXVI. néptörvényt, amelyben a választásra jogosultak aránya az összlakosság 50 %-ára nőtt, amely nem csupán hazánk történetében, de – Angliát megelőzve – európai összehasonlításban is igen magasnak számított. Miközben tehát gyorsan haladt a legitimitáció kiszélesítését célzó kodifikációs munka, az I. világháború következményeként az államkeretek felbomlása, ezzel együtt a bányá- és iparvidékek elvesztése súlyos ellátási zavarokat okozott, amely a kormány népszerűségének lepadásához vezetett. Az alkotmányozó munka nem folytatódhatott tovább a Vyx-jegyzék benyújtását követő helyzetben, Károlyi bukása és a Tanácsköztársaság kikiáltása miatt.

Miután a népszuverenitástól, mint végső legitimitációs forrástól eltekintett, szerzőnk figyelemre méltó elmeéllel foghatott hozzá a Horthy-rendszer legitimitásának megkreálásához is. „A Tanácsköztársaság 1919. augusztus 1-jei bukása után kezdődő ellenforradalmi korszak legitimitása is több kérdést fölvet – írja. – A hat napig regnáló, a Kormányzótanács által kinevezett Peidl-kormány, természetesen semmiféle legitimitással nem bírt, még gyakorlati értelemben sem. Ebből kifolyólag a helyzet augusztus elejére teljesen kaotikussá és illegitimé vált, így igazán egyértelmű legitím megoldás egyszerűen nem létezett. József főherceg személye, mint legitimáló szereplő, a jogszerűség szempontjából jó választásnak tűnt, hiszen 1918. október végén pont az ő feladata volt a miniszterelnök kinevezése, ráadásul, ha az ellenforradalom logikája szerint a két »forradalmi« kormányzatot illegitimnek tekintjük, akkor valóban ez látszik a »leglegitimébb« megoldásnak.”

Míg 1918 őszén megszűnt a szuverén állam, vagyis az Osztrák–Magyar Monarchia, amelynek területén új országokat kiáltottak ki – így 1918. november 16-án a Magyar Népköztársaságot –, addig 1919 őszére Magyarország – mind történelmi, mind trianoni – földjének zömén idegen csapatok álltak, főhatalom lényegében nem létezett. Tetszik, nem tetszik, legerősebb szereplőként a román hadsereg léphetett fel, amely lényegében anektálta a Tiszántúlt, de megszállta Duna–Tisza közét, Budapestet, még Győrt is, gyárat szerelt le, rátette a kezét az ország készleteire, állatállományára, összesen mintegy másfél millió aranykorona értékű kárt okozott, ellenőrzése alá vonta a sajtót, a közrendet – és készségesen segítséget nyújtott Friedrich Istvánnak ahhoz, hogy puccsal eltávolítsa Peidl Gyula ügyvivő kormányát (amely a polgári demokrácia alapjaihoz visszatérve a Tanácsköztársaság minden intézkedését hatályon kívül helyezte, és széleskörű koalíciós tárgyalásokat kezdeményezett). A polgári demokráciával élesen szembeforduló Friedrich értelemszerűen a románok felügyelete alá került. A külföldi csapatok által meg nem szállt Dunántúlon pedig Horthy Miklós „fővezér” fehérterrorja tombolt, a tisztikülönítmények mindenfajta törvényes eljárás mellőzésével kivégezték, illetve meglincselték a forradalmárgyanús egyéneket. Az ország szuverenitásának, törvényességének helyreállítása és a legitím hatalom elismerése idegen kezekbe – és nem József főhercegébe, hanem – az antantéba és a békekonferenciáéba került. De nézzük, mint kanyarog tovább szerzőnk legitimitációs narratívája:

„Tény, hogy sem a főherceget, sem a Friedrich-kormányt senki sem kérte fel vagy választotta meg az ország vezetésére, ráadásul maga az államforma kérdése is abszolút bizonytalan volt, tehát egyáltalán nem lehetett tudni, hogy honnan lehetne legitimitációt meríteni. Ilyen esetben alapvetően két mód van a legitimitás kialakítására. Az egyik a régi, még mindenképpen legitím rendszer

helyreállítása. Ez azonban nem volt célszerű, hiszen a világháború végére elvesztette támogatottságát (gyakorlati legitimitációját), lejáratódott az egész vezető elit, ráadásul teljesen szétesett és a király is visszavonult. A másik lehetőség az új legitimitás megteremtése választások útján. 1919-ben végül ezt az utat választották, így a Friedrich-kormány deklarálta magáról, hogy csak a választásokig, ügyvezető jelleggel kívánja vezetni az országot, ezért ebben az esetben elegendő lett volna a »gyakorlati legitimitás« – de még ennek meglétében sem lehetünk biztosak.”

Látjuk tehát, hogy szerzőnk messziről elkerüli a forradalmat, mint végső legitimitásforrást, sőt a népszuverenitást is, holott utóbbi az előbbi kordában tartására szolgál, mint arra Constant rámutatott, ugyanis azok, akiket a polgárok a legfőbb hatalommal felruháztak, korántsem rendelkezhetnek azzal szabadon, főképp nem az emberi életet veszélyeztetve: „A legfőbb hatalom csak korlátozottan és viszonylagosan létezik – mutat rá Constant. Azon a ponton, ahol az egyéni élet és függetlenség kezdődik, a szuverenitás hatóköre véget ér.” Nem így a fehérterrorban, amely persze szintén kívül esik Nánay látókörén: „A legitimitási kérdés végül 1920–21-ben jutott nyugvópontra, a Horthy-rendszer kialakulásával – írja. – Széles választójoggal megválasztott új nemzetgyűlés ült össze, mely elfogadva az 1920:1. törvénycikket, tisztázta a hatalomgyakorlás kérdését. Az államformával kapcsolatban széles közmegegyezés volt, ráadásul a polgári demokratikus és kommunista rendszereket illegitimnek tekintették, tehát némiképpen jogszerűen, helyreállt a királyság. Horthy kormányzósága is legitimnek tekinthető, hiszen a nemzetgyűlés megválasztotta, ráadásul deklaráltan ő is csak ideiglenesen látta volna el feladatát, tehát ez nem jelentett illegitim hatalmat a királlyal szemben. [...] A Horthy-korszak alaki legitimitása megnyugtatóan rendeződött. A gyakorlati legitimitás kérdése sokkal bonyolultabb, hiszen a szűk választójog és a nyílt szavazás intézménye erőteljesen megkérdőjelezte a népképviselőlet működését.”

Hogy valójában mi történt, egyben jelezve a jelenleg forgalomba kerülő rojalista átértelmezések szükségességének korlátait, ahhoz a korszak – Romsics mellett – másik jeles szakértőjét, Gergely Jenőt hívjuk segítségül: „A fővezérség 1919 őszétől 1920 közepéig egy katonai diktatúra megteremtésében látta az ellenforradalom berendezkedésének lehetséges útját. [...] A békekonferencia a román csapatok kivonásának és egy számukra tárgyalóképesnek bizonyuló polgári koalíciós kormány létrehozásának a feladatával George Russel Clerk angol diplomatát küldte 1919 októberében Budapestre. A tervek szerint az új kormánynak az általános, titkos választójog alapján választásokat kellett kiírnia, az így összeülő nemzetgyűlés megbízásából kellett aláírnia a békeszerződést, továbbá a törvényhozásnak a feladata volt határozni az államformáról és az államfői hatalomról. Clerk missziója azt jelentette, hogy az antant kívánsága nem feltétlenül katonai diktatúra, hanem a többpártrendszeren alapuló alkotmányos parlamentarizmus megvalósítása volt. A koncepció fogyatékosága abban rejlett, hogy bár formálisan korlátozta Horthy diktatórikus ambícióit, mégis rá építette terveit keresztülvitelét. [...] 1919 november elején Clerk elérte a pártok és a fővezérség megegyezését, ami a kibontakozás alapja lett: Horthy lemondott a katonai diktatúra megvalósításáról, és a polgári kormány elismerését helyezte kilátásba. [...] A nemzetgyűlési választások 1920. január végén a nemzeti hadsereg és a jobboldali szervezetek terrorja mellett zajlottak le, ami nagy mértékben akadályozta a szabad véleménynyilvánítást. A nemzetgyűlés megalakulása nem zárta le, hanem inkább kiélezte a hatalmi harcot a különböző csoportok, a régi uralkodó körök és a hatalomban újonnan részt követelők között. Az alkotmányozó nemzetgyűlés funkcióját is betöltő

parlament első feladata az államforma és az államfői tisztség kérdésének rendezése volt. [...] 1920. március 1-jén a nemzetgyűlés szinte egyhangúlag, és közelről sem csak a parlamentbe vezérüket követő katonák pressziójára, Horthy Miklóst választotta Magyarország kormányzójává. Az új államfő kívánságára sor került a kormányzói jogkör kiterjesztésére is. Az 1920: XVII. tc. értelmében a kormányzónak joga volt közkegyelem hirdetésére, a törvények kihirdetésének elrendelésére, és ami ezeknél is fontosabb, a parlament feloszlatására, összehívására, elnapolására és új választások kiírására.”

Annak, aki valóban elkívánja mélyíteni 20. századi hazai rendszereink legitimitási problémáival kapcsolatos tudományos ismereteit, nem ajánlható Nánay Mihály dolgozata. Ám azok, akik szívesen próbálnak ki új recepteket, sok örömet lelhetnek abban, ha az itt kínált módon kezdik felspékelni, mondjuk, az 1956-os őszt – jelenlegi rezsimünknek a szentkorona melletti legfontosabb legitimitásforrását –, amelyről a szerző mélyen hallgat. (Nánay Mihály: *Legitimitási átmenetek a 20. századi Magyarországon*, in *A történelem peremén*, L'Harmattan, 2012)

Ballai László: Az új portás

Az új portás – akit a front office manager vezetett körbe az átriumos hallban – nem győzött álmélnodni a luxusszálloda valódi pálmafái, gombos bőrkanapéi és intarziás dohányzóasztalai láttán. Az édesanyja is szeretett divatos hotelekben találkát megbeszélni a barátnőivel, ám az ilyen elegáns helyekre be sem merészkedett. Bűvöletéből egy kissé affektáló hangon hozzá intézett kérdés rezzentette fel:

– Ugye a portásiskolában megtanították, kolléga úr, hogy mit fog össze a front office management?

– Hogyne, mindazon egységeket, amelyekkel az előtérben, a frontban, érkezéskor, illetve távozáskor találkozik a vendég, vagyis a portát, a recepciót és a kasszát, ez utóbbi kettő négy csillagos házakban már elkülönült részleg, de idetartozik a háttérben megbúvó back office is.

– Ám azt is megtalálja a vendég, ha az ottani szép lábú kisasszonyokkal gépelteti vagy fénymásoltatja le az anyagait.

– Természetesen.

– És mi a véleménye a drinkbárról?

– Nem értem, az nem tartozik a front office-hoz.

Közben a két férfi a hall jobb oldalán található drinkbárhoz ért, ahol az egyik magas bárszéken ülő hölgy éppen a kávéját kavargatta. Fekete harisnyanadrágos lábai, amint keresztbe vetette őket, szabadon bukkantak elő szoknyája kivágásából. A nő egyik kezét rátette a térdére, ujjait kissé meggörbítette – óvatosan, nehogy bordóra lakkozott körmeivel felsértse a bőrére feszülő nejlonszálakat – és rámosolygott a front office managerre. Vagy az új portásra?

– Kezét csókolom, Valika, hogy van mindig? – nyájaskodott a vezető. – Mikor eszünk meg egy tortát ketten?

– A manager úrral bármikor.

A front office manager tekintetével végigsimogatta a hölgy lábát.

– És az új kollégával?

– Hát, ha lesz olyan bátor, hogy ideüljön mellém.

Az új portás elpirult. Továbbmentek.

– Sokat vitatkoztak a drinkbár elhelyezéséről a szakemberek – magyarázta a front office manager. – Van, aki úgy véli, hogy semmi helye a hallban, hiszen az itt fogyasztó vendégek háta mögött viszik a bőröndöket, és az érkező csoportok lármája teljesen elveszi a hely intimitását. Mások szerint azonban igenis, az étterembe menet sokakat legalább egy aperitif elfogyasztására csábít, és ismerkedési helynek sem utolsó, amely szempontból, ugyebár szóba sem jöhetne, ha egy eldugott sarokba nyomorították volna be. Na de úgy látom, kolléga úr, hogy ön is szívesen lenne harisnya Valika lábán.

– Ő... olyan hölgy?

A vezető szélesen elmosolyodott, még aranykoronája is előtetszett jókora állkapcsából.

– Milyen hölgy?

– Hát, aki úgy keresi a pénzt...

– Mindannyian úgy keressük a pénzt.

– Nem értem.

– Majd megérti. Még a mosolyunk is hamis, mint a fogam, azért is pénzt kérünk. Ha jó vacsorát ajánlunk a vendégnek, jutalékot kapunk az étteremtől. A városnézésért, a színházjegyért, a virágcsokorért mind megkapjuk a províziót. Legalábbis mi. Mert a kolléga úr még nincs benne a pontrendszerben. De egyet se búsuljon, amikor olyan fiatal voltam, mint ön, én is belenyúltam a portáskasszába.

Közben a tekintetük visszasiklott a nő lábára. Valika végigsimogatta a combját, és elmosolyodott. Mindkét férfi úgy érezte, hogy neki szól az a mosoly. Az új portás azonban elszégyellte magát.

Eszébe ötlött, amint a rajztanár Picasso *Avignoni kisasszonyok* című festményét vetítette a falra: „Azt mondják erről a képről, hogy ez a nagy picassói fordulat példája, amely Cézanne és a néger plasztika tanulmányozásának eredménye. És Picasso megtalálta a formák legegyszerűbb és legkifejezőbb alakját. A nők teste mértani formákba, rombuszokba, félkörökbe és háromszögekbe

megy át. A térhatást a síkszerűen egymás mellé helyezett figurák hullámszerűen kelti. Persze, persze. Én pedig azt állítom, hogy a bal szélső alak akár egy egyiptomi domborműről is beléphetett volna a kompozícióba. Valaki egyenesen a hegyesszögbe záródó könyökök himnuszaként ünnepelte az alkotást. De hát nézzétek meg a képet, emberek! Kik azok, akik karjukat gótikus csúcsívbe hajlítva tárják fel mezítelen keblüket? Kik azok, akiknek a teste még a szebbik nem formáit idézi, de az arcuk már teljesen elállatiasodott? Körívekből, szögletes formákból elvadult pofák lesznek a képen. Ezek rossz nők. Fiúk kerüljétek el őket. Soha ne legyen olyan erős a kísértés, hogy csak egyszer is az ölükbe vessétek magatokat! Örökre elvesztek akkor!”

Az új portást elvált anyja nevelte, apját alig látta. A rajztanárban nem csupán a legjobb pedagógust, de példaképét is tisztelte. Valahányszor találkozott vele a gimnáziumban, a férfi lelkének izzása szétáradt az ereiben. A rajztanár mindig a festészetről és a művészetről beszélt. Ő pedig, mivel nem tudott rajzolni, igyekezett átvenni e lendületes jellemtől minden művi ábrázolás végső lényegét: a szabadság érzését. Ennél pedig – úgy gondolta – nincs nagyobb csoda az életben.

– Hát akkor, sok sikert, kolléga úr – azzal a front office manager kezet nyújtott. Puha, férfiatlan kézfogása volt, nyirkos tenyere enyvként tapadt. – Az éjszakai szolgálatban fog a legtöbb tapasztalatot szerezni, mihelyst betanult, arra fogom beosztani. Ezt persze ne vegye kitüntetésnek, csak az idősebb portásokat tehermentesíti vele.

Az új portás gyorsan belejött a tennivalókba, de meg is lepte, hogy a délelőtti műszak milyen gyorsan elszalad. Szó sem volt arról – amit mindenki vállvergetve megjegyzett, hallván, milyen iskolába is jár – hogy a portás csak a kulcsot adja ki és naphosszat kedélyeskedik. Szinte sajnálnia kellett azt az arab vendéget, aki, hosszabb ideig a szállodában tartózkodva, őt szemelte ki barátjának, és a legváratlanabb időpontokban megjelent, hogy a pult sarkára támaszkodva megszólítsa és várjon arra, hogy csevegjen vele. Mert amikor kinyitotta az átadófűzetet, megszörrent a telefon, hogy taxit kérnek a 401-ből, egy másik vendég városnézésre fizetett be, a harmadik sürgősen tolmácsot kért. „Hello. How are you?” – szólt kedvesen az arab. Ő pedig éppen csak odavethette, hogy „Fine, thanks”, miközben átfoglaltatta a negyedik vendég repülőjegyét, az ötödiknek nappali szobát intézett tárgyalónak, a hatodik csomagját elhelyeztette a pogyászszobában. Végül amikor elnézést akart kérni az arabtól, hogy elszalad egy percre, meginni a kávéját, mint siserahad lepte el a szállodát a görög csoport. Szóval, alig akadtak üresjáratok, egy pillanat alatt délután lett, és az új portás élvezte ezt a zsongást. Senkit nem érdekelt, ha németül szólván a befejezett múltban összekeverte a „haben”-t a „sein”-nal vagy ha az angolban „simple” igeidőt használt a „present perfect” helyett. Mindent elintézett, és minden vendéget boldoggá tett, aki hozzáfordult. Végül még az arabot is, amikor megkérdezte tőle, hogy honnan érkezett. „Jordániából, barátom” – felelte boldogan a férfi, és hozatott neki egy kávé a drinkbárból. A hallon átsétáltatott forró, illatos ital útját Valika óvó tekintete kísérte.

Az új portás elcsodálkozott azon, hogy milyen nagy összegek kerültek be a portáskasszába, amelyek átfutottak a kezén. Ugyan, olyan ez, mintha banki pénztáros lenne, mindez nem az övé. Bár ha jobban meggondolja, végül is ő kereste e sok pénzt fáradhatatlan szorgalmával óráról órára tucatnyi ügyet is elintézve. Mikor veszik bele a mesebeli pontrendszerbe, amely alapján elosztják a borraivalót? Erről nem szólt a front office manager. Mindegy, dolgozni kell tovább, szorgalmasan.

Előbb-utóbb pénz is lesz. Édesanyja azért javasolta neki a portásiskolát, hogy ne kelljen annyit nélkülöznie, mint gyermekkorában. A rajztanár véleményét is kikérte a dologban. „A szállodában belekerülsz az élet sűrűjébe, fiú, korsóval merítheted a tapasztalatokat, amelyből másnak csak kanalanként jut, de a becsületedre vigyázz! – figyelmeztette a jeles férfiú. – Sokkal többet gondolkodom rajtad, mint az osztálytársaid felett. Ők vagy tudnak rajzolni, vagy nem, de kérdések nélkül hasítanak bele a sorsukba. Te, bár nincs művészi tehetséged, látod a templomot ott, ahol mások leomlott épületek sarokkövei vagy féktelen pompa káprázatai közepette botladoznak csupán.”

Az új portás tekintete csak megpihent a front office manager kocsifelhajtón parkoló nyitott sportkocsiján, vagy a recepciófőnök színarany töltőtollán, amely leginkább arra szolgált, hogy a számítógép billentyűit nyomkodja vele az érkező vendégek előtt. Jordániai vendége rá is kacsintott a pult sarkáról, hogy milyen gazdag ember a recepciófőnök. A főportás azonban villamossal járt be a szállodába, hogy kímélje a Mercedesét. Valószínűleg a gyomrát is nagyon kímélhette, mert az üzemi étkezdébe sem fizetett be, hanem mindig otthonról hozott szendvicset fogyasztott, amelybe következetesen egy nagyobb csoport érkezésekor harapott bele, intve a többieknek, hogy munkára fel.

Az új portás már az első alkalommal különösen megkedvelte az éjszakai szolgálatot, talán mert annak nyugalmaiban a nappal sietségének tökéletes ellentétére ismert. Miután jordániai „barátja” jó éjt kívánt, a későn érkező vendégek felmentek a szobáikba, az étteremben az evőeszközök csörgésének elültével a pianista becsomagolta a hangszerét, a drinkbár pultjára ráhúzták a fémredőnyt, a hallban leoltották a nagy, jabloneci üvegekkel díszített csillárokat és az égve maradt falikarok fényében, mint csúcsíves ablakok kontúrja rajzolódott ki a pálmafák árnyéka, órák hosszat merenghetett mindazon, amit a rajztanártól hallott. Igen, az *Avignoni kisasszonyok* on Picasso tulajdonképpen egy gótikus katedrális oszlopsorának ritmusát ábrázolja a könyökök és testek hullámozásával. De hogy kerül a katedrálisba a bűn? Hát ez az, a bűn mindenhol jelen van, még a templomban is, vagy talán különösen ott, hisz – a jóság álarcát magukra véve – a legnagyobb gazemberek tülekednek benne. Persze valódi énjük mindenki előtt olyan jól látszik, mint a Picasso-képen az eltorzult állatpofák.

Másodjára már – úgy érezte – ő lett az úr az éjszakai házban, aki egy személyben nem csupán holmi főportás vagy recepciófőnök, hanem front office manager is, hisz bármi történik, tűz üt ki, mentőt kell hívni, vagy beszakad a rámpa a parkoló autók súlya alatt, neki kell intézkednie, mint a szálloda jelenlévő legmagasabb rangú beosztottjának. Esetleg olyan helytállást bizonyítana váratlanul felbukkanó bűnöző elemekkel folytatott tárgyalások során, amellyel meghiúsíthatna egy szálloda elleni támadást, és nem csak a front office manager figyelne fel rá – azonnal a pontrendszer élére helyezve őt –, hanem még a felsőbb politikai körök is. Ám azon kívül, hogy kora hajnalban érkezett, vagy távozott egy-egy vendég, az számított a legnagyobb eseménynek, ha betévedt valami részeg, aki még inni szeretett volna. Az ilyen alakot persze, ha nem akarta elhinni, hogy a bár már zárva van, a nagydarab éjszaka londoner bírta távozásra.

A harmadik éjszakán az egyik olasz vendég Valikával a karján érkezett vissza a szállodába. A nő erős parfümilletet hömpölygetett maga előtt, és mintha az emelte volna az új portás kezébe a személyi igazolványát, valamint egy ropogós tízezer forintost. Valika ujjának érintése megperzselte az embert, s az maga lehetett a tisztító tűz, mert a lány – e gyönyörű lány – zöld szeme a lélek igaz

mélységeibe engedett bepillantást. A pár már eltűnt a pult sarkánál, már lehívta a liftet, de az új portást mélységes zavarából csak az ajtó szétcsapódását megelőző csengőhang riasztotta fel. A bankó észrevétlenül belesimult a tenyerébe. Meg sem fordult a fejében, hogy a portáskasszába tegye. A kollégáira gondolt és hirtelen elmosolyodott. Igen, most már közélük tartozik.

Bakó Endre: Szabó Magda sírba vitt titkai

avagy kompenzációk és elhallgatások az életműben

Mottó: „Szeretem Platónt, de az igazságot még jobban szeretem.”
(Arisztotelész)

„Az igazságot meg kell mondani akkor is,
ha nem vagyunk rá büszkék.”
(Szabó Magda: *Ajándékomat megbecsüld*, 30.)

Szabó Magda hamar népszerű író lett, ezért a folyóiratok, napi- és hetilapok, rádió- és televízióadók sűrűn kértek tőle szóban vagy írásban háttérvallomást, nyilatkozatot, amit ő szívesen teljesített. Idős korában egy-egy nyilvános interjúja attrakciónak számított, az író nő valósággal fürdött a népszerűség sugárzásában. Ilyenkor egy-egy tapstól, nevetéstől „feldobva” engedte föltreppenni fantáziájának színes tollú madarait. Ezért találkozunk élettényeinek, életepizódjainak variációival. Ahogy Kabdebó Lóránt finom iróniával írja, „áthangoltan formálódnak benne a múlt tényei”.¹ Holott a tény, mint értelmezhető adat, attól tény, hogy csak önmagával azonos, nem lehet variánsa.

1.

Szabó Magda életművének legfőbb tápláló forrása a családtörténet. Ezt önéletrajza (*Ókút*), biográfiai vázlatai és önéletrajzi regényei egyaránt bizonyítják. Kezdetben az író nő nem szívesen ismerte el regényvilágának domináns, néhol rejtett családi ihletését, de a *Régimódi történet* megjelenése után ez nyilvánvaló lett. Önéletrajz és önéletrajzi regény (novella) persze nem azonos. Az önéletrajz beszámol, felidéz, értékkel, a színvonalasabb fajta ábrázol is, de szövegét alapjában véve a tények, a

megtörtént események szervezik és hitelesítik. Az önéletrajzi regény viszont a képzelet világában teremti újjá a szerző életének valamely szakaszát vagy sorsfordulóját, a novella egy-egy epizódot fikciónál. Közös vonásuk, hogy keveredik bennük valóság és illúzió, tényanyag és fantázia, ezáltal új összefüggések, új dimenziók nyílnak. De ebben az esetben az értékmérő már nem az adatszerű hitelesség, hanem a belső művészi igazság. A műanalízis az életregény elemzése során a regény esztétikai jelszerűségének milyenségét és gazdagságát vizsgálja.

Vegyük példának Szabó Magda *Für Elise* c. nagyszerű prózai művét, melyet a szerző életregénynek nevezett. Itt a tőle származó fülszöveg „vallomása” megtévesztő. „Az élet kilencedik évtizedében elkerülhetetlen a múlt idővel való szembenézés: az író makacsul kitért minden kamasz, majd fiatal felnőtt életére irányuló kérdés elől. Most feltöri a hallgatás pecsétjét, elég öreg már ahhoz, hogy ne szégyelljen semmit, ami vele és övéivel valaha megesett, egyetlen tanúja önmagának...” stb. „Cseles” szöveg, kétszeresen is! Az író úgy tesz, mintha valami nagy családi titokról lebbentené fel a fátylat, holott nem hiteles krónikát alkotott, hanem merő fikciót, amelynek valóságalapja másodlagos szempont. Az esztétikai immanencia nézőpontjából ugyanis teljesen közömbös, hogy volt-e az írónőnek Cili nevű fogadott testvére vagy sem, írt-e a regénybeli apa szonetteket egy bizonyos hölgyhöz, amelyek halála után a fiókjából kerültek elő stb. Mivel nálunk az olvasói beállítódás még mindig alapvetően XIX. századi, ezért sokszor az esztétikai szándékú szövegeket is gyakorlati szemmel, nem regényként, hanem valóságként olvassák. Holott az irodalmi mű a valóságnak csak párlata, ahogy az esztéták tartják, abban „a gravitáció nem érvényes”! A „cselt”, sajnos, az olvasók többsége és a kritikusok némelyike is „bevette”, mert úgy olvasta a Für Elisét, mint hiteles életrajzot. íme, egy tipikus olvasat: „...a gyermekkorát írta meg *kendőzetlenül*, ám a folytatásban már a felnőtt Szabó Magda történetét kaphatná kezébe az olvasó.” ²

Szabó Magda ugyanis hiteles családtörténet helyett családi mitológiát teremtett, amelyben szülei valóságos demiurgoszok. Mindkét szülőjéről a gyöngéd szeretet hangján emlékezett meg több alkalommal is, de a figyelmes olvasónak feltűnhet, hogy az apát egy árnyalattal több melegséggel ábrázolta, mint édesanyját, mert Szabó Elek könnyebben sebezhető ember volt. Nagyon jellemző, ahogy a debreceni úri társaság „sörtörténelmi arcképcsarnokában” szerepel, ő a Nemecek, az „örökös próbaéves”. ³ Ez a minősítés is visszafogottságára, tétováságára utal. Ilyen képet festett róla költő lánya az 1948-ban írott *Szüret* c. elbeszélő költeményében, ami nyilván megfelel a valóságnak, minthogy a Szüret a közvetlen, megélt tapasztalatból lényegül át műalkotássá. Kardos Tibor ugyan azon a véleményen van, hogy bár az anyát kevesebbet említi, „mégis ő hatol az életműbe a legmélyebben.” ⁴

Az író szóban és írásban bizonygatta, hogy írók gyermeke. Kétségtelen, mind a Jablonczay, mind a Várady (Ágyay) Szabó (a nagyapa Szabó János, a nagyanya Szabó Mária) famíliában több író, helyesebben írogató őst találunk, de anyja, apja íróvá minősítése csak kegyeleti gesztus, gyermeki elfogultság még akkor is, ha Jablonczay Lenkének állítólag két meseregénye is elkészült. Az évtizedek során mindössze néhány meséje, elbeszélése látott napvilágot a debreceni újságokban. ⁵ Anyja zenei talentumának is maradtak írásos nyomai az 1863-ban alapított Zenede évkönyveiben, ⁶ arról azonban, hogy személyesen Jan Kubelik is gratulált volna neki, nincs dokumentum. Tény az is, hogy

lány korában kitűnt színészi készségével egy-két műkedvelő előadáson. ⁷ Szabó Magda szülei házasságáról szólva többször is leírta, hogy egy gyermek nemzésére szerződtek. Az ő fogantatása után a hitvesi hálószoba ajtaja bezárult, és nem nyílt ki soha többé. Az író legendája szerint ennek ellenére a házasság mesésen boldog volt, a szülők egyetlen gondját a „tündérkert” ápolása, lányuk nevelése jelentette. ⁸ Mindezt kétkedve hitte, hiszi az élettapasztalatokkal rendelkező olvasó.

Apja hivatali beosztását némelykor pontosan, máskor pontatlanul említi. Több helyütt kultúr tanácsnoknak vagy -helyettesnek nevezi ki, akinek befolyása vagy legalább is rálátása volt Debrecen művelődési-művészeti életére, máskor az árvaszék hivatalvezetői tisztét ruházza rá. Polgármester csak azért nem lett, mert nem ambicionálta! Mindenesetre megillette az ingyenes színházjegy, az állandó városi páholy. Hihetőbb azonban az a verzió, hogy „a família apai-anyai ágon egyaránt páholybérlokként patronálta az előadásokat”. ⁹ A már említett Kabdebó-interjúban azt állítja, hogy hároméves korától mindennap színházban volt: „Apámnak a foglalkozásával járt.” (?) Édesapja még a híres debreceni ötös fogatot is igénybe vehette: „apámat az új világ régen rábeszélte a nyugdíjaztatás kérésére, ő nyilván a híres ötös fogatot kéri el, – (ti. az esküvőjük után hazalátogató lánya és veje számára (B. E.) – ha még mindig kultúr tanácsos”. ¹⁰

A valóságban édesapja sohasem volt kultúr tanácsnok, jogakadémiai tanár pláne nem! Ezt a címet Kovalovszky Miklós adta neki, tévesen értelmezve Bóka László információját. Ugyanis Bóka (?) bocsátotta Kovalovszky rendelkezésére Szabó Elek egyébként gyér Ady-émlékeit. Mi a valóság? „Szabó Elek 1907-ben lépett Debrecen város szolgálatába, aljegyzői rangban polgármesteri titkárként kezdte pályáját, három évig a katonai és illetőségi ügyosztályt vezette, a kommunizmus és az oláh megszállás idején. (Sic!) A munkásbiztosítónál 2 évig miniszteri biztos volt. Az erdélyi menekültek ügyei intézéséért a II. o. polgári hadi érdemkeresztet kapta.” ¹¹ 1919-ben megpályázta a gazdasági tanácsnoki állást, de nem nyerte el, ¹² majd 1926. január 1-től árvaszéki ülnök és hivatalból városi képviselő lett, később a hivatal helyettes elnöke 1937. szeptember 27-ig. Ekkor dr. Tatay Zoltán árvaszéki elnök sikkasztás és okirathamisítás gyanújával feljelentést tett ellene a polgármesternél. Kölcsey Sándor a szolgálatból azonnali hatállyal felfüggesztette, és fegyelmi eljárást rendelt el ellene. Ügyét közigazgatási fegyelmi bíróság elé vitték, illetve vele párhuzamosan bünvádi eljárást indítottak ellene a Debreceni Királyi Törvényszéken. A vád: öt rendbeli sikkasztás és okirathamisítás. Az egyébként gyenge idegzetű, depresszióra hajló és beteg szemű Szabó Elek (ő jellemezte így magát egy beadványában!) ekkor idegösszeroppanást kapott és hónapokig klinikai kezelésre szorult. A megalázó kihallgatásokkal járó procedúra csak 1942. március 5-én zárult le. ¹³ A polgármester az élelmezési pótlék és a családi pótlék meghagyásával egyharmadára csökkentette Szabó Elek kiutalható járandóságát, ezt félévenként megújította a többszöri esdeklő kérelem ellenére. Az apa emiatt kénytelen volt megválni akkor már Hunyadi utca 24. szám alatti három (és nem öt!) szobás lakásától, s a Hatvan utca 16. szám alatt kellett bérelnie egy bútorozott szobát. Ezt az otthonot Szabó Magda nem említi abban a Kabdebó Lórántnak adott nagy interjúban, mely kizárólag a családi otthonokat idézte fel. ¹⁴ Meglehet azért, mert ekkor már külön költözött a szülőktől. Szabó Elek az elhúzódozó processzus alatt egyre inkább belebújt az elmebeteg szerepébe, mert így gondolt kilábalni a nyomasztó egzisztenciális és etikai helyzetből. A betegségnek azonban volt annyi valóság alapja (amint egy beadványában bizonyítja), hogy nővére, Szabó Veronika elmebetegként halt meg a gyulai

állami elmegyógyintézetben, egy másik nővér, Sami Lászlóné üldözési mániában szenvedett, férjétől különváltan élt Körösladányban. Néhány unokatestvére is elmebetegnek volt nyilvánítva, s ő maga 1920-tól többször is ideggyógyászati kezelésre szorult. Végül: „az iratok között elfekvő Igazságügyi Orvosi Tanács 132. sorszámú felül-véleményének adatai, valamint a felperesnek az eljárás adataival támogatott előadása alapján a kir. Törvényszék tényként állapítja meg azt, hogy az alperes már évek óta az elmebajjal egyforma elbírálás alá eső idegrendszeri bántalomban szenved, amiért is dührohamai, görcsei és indokolatlan értelmi zavarai vannak, úgy, hogy ügyeinek ellátására teljesen képtelen. Mindezeknél fogva a kir. Törvényszék az alperest (...) mint elmebeteget gondnokság alá helyezte”.¹⁵ Gondnoknak feleségét, Jablonczay Lenkét állították. A törvényhatósági közgyűlésén a főispán elnökletével dönteni kellett arról, hogy elfogadják-e a törvényszék ítéletét vagy élnek a fellebbezés jogával, s a város átveszi a vád képviselőjét, és továbbviszi az ügyet. Előbb a „kisgyűlésnek” kellett javaslatot tennie. A grémium 4:2 arányban igennel szavazott, majd a közgyűlés 28:3 arányban elfogadta a „kisgyűlés” javaslatát, azaz ejtette a vádat, nem kívánt fellebbezni. (Többen tartózkodtak a szavazástól). Így Szabó Elek nyugdíjjogosulttá vált, vagyis akkori kifejezéssel, végelbánás alá vonták.¹⁶ Ez azonban, mint látható, egy hajszálon múlt!

Ezt a szégyent kellett elviselnie a kitűnő tanuló egyetemistának, majd a fiatal, népszerű tanárnőnek. A sikkasztás tény volt, jöllehet a 2640 pengő hiányt a kamatokkal együtt a család (a báty, dr. Szabó József ügyvéd) segítségével Jablonczay Lenke szeptember 28-án visszafizette, továbbá szeptember 29-én az árvaszéken özv. Szabó Andrásné (Szabó Margit nevű árva gyámja) az árva kelengye szükségletére kiutalt, de át nem adott 340 pengőt és 20 pengő kamatot Szabó Elek árvaszéki ülnök családjától felvette. Tatay Zoltán elnök 1937. október 12-én az alábbiakat jelentette a polgármesternek a Debreceni Kar. Ügyészség érdeklődésére: „... az ügyből kifolyólag annyi anyagi kár származott, hogy a gyermekvédelmi alpból 450 P. tőke mintegy két hónapra a kamatozás alól indokolatlanul elvonatott. Jogtalan anyagi hasznot senki sem szerzett, s az állítólagos hamis aláírással egyéni jogsérelmet senkinek nem okozott.”

Hogy Szabó Magda magában mennyire okolta vagy mentegette édesapját, ezt más titkokkal együtt a sírba vitte. Mindenesetre egy alkalommal leírta azt a mondatot: „Apám nem tévedett semmiben, soha”.¹⁷ Máskor meg azt: „Az erkölcsöt az apámtól tanultam, aki ránevelt: a tizenegyedik parancsolat, amit a másik emberért teszünk”.¹⁸ Közelebb inkább ez a jellemzése áll a valósághoz: „Apámban – anyagiak dolgában – mindig volt valami bohém hajlam, könnyelműség, de ebben az utóbbiban – a közélettől való idegenkedésben – egyetértettünk.” Hozzáteszi ugyanis: „Ennek a tartózkodásnak köszönhető, hogy nem lett debreceni polgármester.”¹⁹

2.

Van egy érdekes vallomása az íróknőnek egy „furcsa” szerelemről. Az érettségi vizsgájára emlékezve idézi fel azt a szellemi párbajt, amit a latin nyelvben való jártasságáról az elnökkel folytatott. „Később annak rendje és módja szerint egymásba szerettünk, az Isten óvott, hogy nem lett az ügy komolyabb, csaknem harminc évvel volt idősebb nálam, szép kis házasság lett volna, ha létrejön”.²⁰ Érettségi elnöke – az emlékezésben a név nem szerepel – Dr. Kállay Kálmán (1890–1959), egy papi

személyiség, az egyetem ösztövségi tanszékének professzora volt. A férfi 45 éves kora ellenére éppen még vonzó lehetett egy 18 éves lány számára, de ez mégis stilizált variációja egy másik idősebb partnerrel megélt liezonnak, ami kollegájával, Juhász Sándor Gézával, a későbbi irodalomprofesszorral (1893–1968) esett meg. Debrecenben az idősebb intellektuelek körében ez nyílt titok volt. Juhász Géza már a válásra is elszánta magát. A románc néhány hónapra feldúlta a kiterjedt Juhász-család nyugalalmát. A helyzet megoldása érdekében fellépett még az „éteri költő”, Gulyás Pál is, lévén Margit húga családjáról szó. Egy sógorához írott leveléből idézünk: „Ajánlatom: a) Kérj bocsánatot efféle rapszodikus gondolatodért Gitutól. b) Kérj bocsánatot Sz. Magdától c) vedd elő az Evangéliumot és Buddhát (...)”. Másnap: „Kedves Géza, (...) Ilyenkor a szerelem már, a magunk idejében, csicsergő idill. – szivárvány – komor felhők fölött. (...) Múzsád lehet tíz és száz és ezer. Küzdhetsz is a Múzsá sugaraival. De Te vagy az úr. Gondolj arra a sok-sok lányra, akik oly hittal csüngenek Rajtad. Ezekben épp Te rendítenéd meg a Szent Házasság hitét? Hiszen mindnek ez a titkos célja. Mit számít ily kollektív célhoz a te egyéni 'boldogságod'”? ²¹ Hogy Gulyás Pál személyesen is megpróbálta őt lebeszélni a kapcsolatról, ezt nem tudhatjuk, de Szabó Magdában sokáig kellemetlen emlékek éltek Gulyásról, szinte kiiktatta az életéből. „Költőt, élőt, Oláh Gáboron kívül nem ismer, Gulyás Pál számára név, sose beszélt vele, világaik távolabb, mint a csillagok.” ²² Kabdebó Lórántnak később viszont már azt mondta: „Gulyás Pál szerintem zseniális költő. Azt hiszem, soha senki nem fogja Debrecen úgy megfogalmazni, ahogy abban az 'ókkötőben' ő megfogalmazta”. ²³

Végül Szabó Magda maga döntött úgy, hogy félreáll és eltávozik Debrecenből. ²⁴ Távozását később azzal indokolta, hogy amikor 1940-ben tanárként visszakerült a Dócziba, ő már modernebb jelenség volt annál, semhogy ki ne lógjon a sorból, azaz a konzervatív szellemű, szigorú egyházi intézmény tanári karából. Az igazgató például kifogásolta kockás szoknyáját. ²⁵ Vagy: „... ha véletlenül irodalomról kerekedett kedvem beszélgetni tanítás után egy férfikollegával, karikaszemmel néztek rám, mintha én volnék a bibliai parázna.” ²⁶ Másutt rendes tanárrá való kinevezésének ígéretét (ami Hódmezővásárhelyen megvalósult) hozza fel indokolásul. A Hódmezővásárhelyi Református Leánygimnázium latin-történelem szakos tanárnőt keresett, mégis a magyar-latin szakos Szabó Magdát választotta meg, azzal a feltétellel, hogy beiratkozik az egyetemre és elvégzi a történelem szakot is. (Bár itt-ott állítja, ám tudomásunk szerint nem szerzett történelem szakos oklevelet. A debreceni egyetemen legalább is nem!). Elfoglalva új állását, már 1942. szeptember 11-én levélben mondott köszönetét volt igazgatójának, iskolájának. Túl az elvárható, szokásos udvarias gesztuson van a levélben egy árulkodó mondat, amely így hangzik: „hadd köszönjem meg személyes pártfogását is, melynek megválasztásomat köszönöm.” ²⁷ A címzett, dr. Papp Ferenc ugyanis nemcsak a Dóczy Leánygimnázium igazgatója volt, hanem tanügyi főtanácsos, a Tiszántúli Református Egyházkerület közép- és középfokú iskoláinak tanulmányi felügyelője is.

A Juhász Géza-szerelem a valóság magva annak az áttételes történetnek, amit a *Vörös tinta* c. filmnovella és maga az 1960-ben bemutatott film örökített meg. ²⁸ Az író nő több helyütt említi, hogy 1945 áprilisában poggyászában egy három felvonásos dráma kéziratát is vitte Budapestre, néhol konkrétan utal rá, hogy ez a *Vörös tinta* volt, melyet az 1944 őszen-telén írt mécsvilágnál. (Más

kérdés, hogy az eredeti kéziratot ellopták tőle. De a történetet újraalkotta filmforgatókönyvnek). Az esztétikai áttételezés során természetesen a helyszín, az idő és ennek következtében a társadalmi háttér is más színezetet kapott, a konfliktus lényege és a szerepkörök azonban érintetlenül kerültek át a forgatókönyvbe. Ács Zoltán (a filmben rajztanár) beleszeret a csinos, agilis új kolleginába. Kádár Mária kezdetben elhárítja a férfi közeledését, bár ő is lángot kap, s végül enged a hívásnak. A szertárban randevúznak, amit a tanár lánya, Kati észrevesz, s ez óriási törést okoz az osztályfőnöknőért rajongó kislány lelkében. Ács Zoltán elszánja magát a válásra és a Máriával való házasságra, ám Mária nem vállalja ezt a konfliktust, s a vele járó botrányt. Nem gyávaságból, hanem erkölcsi meggyőződésből. Jóllehet, mint nő, szereti Ács Zoltánt, mégis eltávozik, hogy ezzel hitelesítse mindazt, amit a gyerekeknek tanított. Az új állást az igazgató szerzi neki. Drámai búcsúbeszélgetésük során Mária hangoztatja, hogy nem a karrier miatt távozik. Csági igazgató kezébe adja a minősítését, amiből megtudhatja, hogy igaz embernek tartották. „És ne felejtse el, – mondja Máriának – hogy az is hős, aki hűtlen lett ahhoz, akit a legjobban szeretett, hogy hű tudjon maradni önmagához.” Mária megdöbben azon, hogy az igazgató tudott a kapcsolatukról, és mégis a legjobb véleménnyel bocsátja útjára. Mint látható, ez is valóságos motívum.

3.

Bóka László és Szobotka Tibor ifjúkori barátok voltak, Szabó Magda egy időben az államtitkár Bókának titkárnője, beosztotta, később Bóka szerez a budapesti egyetemen állást Szobotkának. Bóka volt egyik házassági tanújuk is! Az 1960-as években irodalmi körökben az a híresztelés járta, hogy Szabó Magda és Bóka László között intim kapcsolat szövődött. A szóban terjedő pletykát néhányan kész tényként említik. Ortutay Gyulának, Bóka László kebelbarátjának a *Napló*-jában olvashatók az alábbi sorok: „Kedden ismét kis agyvérzése, rosszulléte volt Bóka Lacinak, bevitték a Gömöri-klinikára. (...) Szabó Magdától érkezett a Kruzsokba, s ahogy kilépett, elesett, elrepedt a szemüvege, de betántoritott, ételt rendelt, s tartotta magát, amíg Dobozy Elemér nem érkezett, az orvosa (...). Magda is az Lacinak, mint kezd lenni nékem Eszter – de 1947 óta. Igaz, mindketten házasságban élnek, de egyik házasságban sincs gyerek.”²⁹ Szabó György így emlékezik: „Bókát (...) élete vége felé (pedig) egy viharos szerelem is magával ragadta: Sz. Magdát, a híres írónőt várta egyszer a krisztinavárosi mozi ajtajában, savanyúcukorral.”³⁰ Tudott a pletykáról az író is, és bizalmas baráti körben cáfolta. „Személyem körül, mint szeretőm, eddig csak Bóka szelleme lebegett, most a Te apád hajdani barátjé, a nemes lélek öröklakást vett nekem Becsben...” – írta például gúnyosan svájci barátnőjének.³¹ Nyilvánosan pedig többször hangoztatta, hogy egyszerűelmű asszony volt. Egy memoárt is áldozott férje emlékének (*Megmaradt Szobotkának*) „Csak álltam és néztem rá, és minden sejtem azt mondta, én erre az emberre vártam egész életemen át, miatta zavartam el Z.-t, hártottam el házassági ajánlatokat, küldtem vissza G. jegygyűrűjét...”³² Szerelmes leveleket is írt a halotthoz.³³

4.

Végül Cili. Természetesen a „trianoni árva” fiktív személy. Regénybeli életre keltése hatásos írói

ötletnek bizonyult, noha régi, bevált módszerrel, az Én-kettőzés esetéről van szó, amit Kiss Tamás Szabó Magda egyik jellegzetes, többször alkalmazott művészi fogásának tartott. Az íróny olykor pontosan válaszolt a kérdésre: „Cili én voltam, ő meg én, azaz egymás hiányai, ketten alkottunk egy reális egészet. Cili én vagyok, sokféle önmagam. Cilit már megírtam az *Ókút*ban, de akkor még nem gondoltam, hogy megírom a *Für Elisé*t. Ott van Cili valóságos igazi nevén. Ő Edit.”³⁴ Továbbá: „Cili én vagyok, sokféle önmagam ...”³⁵ Ez a tiszta beszéd! De vajon Szabó Magda máskor ezt az írói műhelyfogást miért nem volt hajlandó mestersége részének elismerni? Nyilatkozatok tucatjaiban azt a látszatot igyekezett kelteni, mintha Cili valóban élt volna, még fényképet is mutogatott. Miért volt szükség a *Für Elise* titokzatos fülszövegére? A rejtélyeskedő interjúkra? Elég itt a többször sugárzott Vámos Miklós-féle televíziós beszélgetésre emlékeztetni, amelyben feltűnő zavarossággal beszélt Ciliről, még azt a hibát is elkövette, hogy halálát egyszer „tavaly”-ra tette, máskor 1942-re. Az ellentmondásokat Vámos Miklós is érzékelte, s nyilván tapintatból nem forszírozta, hogy logikus összefüggés teremtsék a hevenyészve előadott történetben.

Amikor a *Für Elise* megjelent, többen meg akartak győződni ennek a hirtelen felbukkant, korábban sohasem emlegetett fantomlánynak a kilétéről az iskolai évkönyvekben. Nos, sem a Dóczinak, sem a debreceni zenedének Szabó Cecília nevű tanulója azokban az években nem volt! Nemrég halt meg Szabó Magda egyik volt „Dóczista” osztálytársa, Schneider Mária tanárnő, aki nemcsak közös ifjúkori emlékeket őrzött, de figyelemmel követte Szabó Magda írói pályáját is. Természetesen nevetve cáfolta Cili reális létét és azt Szabó Magda kétségtelenül „túlhabzó fantáziájának” tulajdonította.³⁶

„Írom a *Für Elise* folytatását. Aztán még az is lehet, hogy megírom annak a történetnek a harmadik részét. Van mit elbeszélnem.”³⁷ Semmi kétségünk afelől, hogy fantázia-arszenálja kimeríthetetlen volt. Ki tudja, mivel lepte volna meg olvasóit és lassan végleg elfogyó kortársait?

5.

Összefoglalva: Szabó Magda emlékezéseiben és szépirodalmi ábrázolásaiban az *elfojtás*, *elhallgatás* és a *kompensáció* tipikus esetét látjuk megjelenni, ahogy a fiatal Freud Goethe *Költészet és valóság* c. önéletrajzi regényéről szólva rávilágított erre a jelenségre. Freudi kategória az *eltolás* is, mint az álommunka része. Mi más a műalkotás, ha nem esztétikailag megmunkált, tárgyasult álom? Szabó Magda halála alkalmából Várhelyi Heléna, debreceni irodalomtörténész, az íróny életművének alapos ismerője, fantáziájának nagyfokú játékosságát hangoztatta, amelynek egyik jellemzője, hogy műveiben a valóság és a képzelet egymásba úszik, gyakran áttűnik, keveredik.³⁸ Szabó Magda szeretett, megalázott édesapjának azzal szolgáltatott kárpótlást, hogy kivételes pedagógiai érzékenységű apának, bölcs, latinos műveltségű intellektuelnek, már-már „szülőzseninek” ábrázolta, édesanyját óriási zenei talentumnak, nemcsak a fikció, de a realitás világában is.

S a legenda nyújtózik tovább...

-
- ¹ „*Kitalálja az életet*”. Szabó Magda emlékezése; Forrás, 2012/2; 51-81. [\[vissza\]](#)
- ² V. Bálint Éva: *Szabó Magda titkairól, szerelmeiről és a Jóisten humorérzékéről*. In.: Reader's Digest. 2003. január 28-35. [\[vissza\]](#)
- ³ Csobán Endre szerk.: *Sörkrónika és sörtörténelmi arcképcsarnok: rémes rímekben és pajzán prózában*. Db. 1928. [\[vissza\]](#)
- ⁴ *Szilfán balat*. Bp. 1975. Újraközölve: Salve, sriptor! D b. 2002. 37-42. [\[vissza\]](#)
- ⁵ Pl. *A boldogság gyurujé*. Írta Szabó Elekné Jablonczay Lenke. Egyetértés, 1925. ápr. 12. [\[vissza\]](#)
- ⁶ A Debreczeni Zenede Évkönyve az 1904/05-ik évtől. Május 8. Weber C.M. 79. sz. mű. Zongoraverseny F-moll. Zenekar(i) kíséret mellett előadja Jablonczay Lenke, 14. [\[vissza\]](#)
- ⁷ Pl. Herczeg Ferenc *Gyurkovics lányok* c. életképében együtt játszott Kölcsey Sándorral, a későbbi polgármesterrel. *Mukedvelo eloadás*. „Debreczen” 1903. ápr. 21. 3. [\[vissza\]](#)
- ⁸ Balogh Gyula: „*Semmiféle keretbe nem illettem bele*.” AstraZeneca Magazin, 2003. Ősz, 16. [\[vissza\]](#)
- ⁹ Színházi Élet, 1990. okt. 2. [\[vissza\]](#)
- ¹⁰ *Csendes az éj, szent az éj*. Nők Lapja, 2005. december 19. 18-20. [\[vissza\]](#)
- ¹¹ *Rövid életrajzok a városi állások pályázóiról*. „Debreczen”, 1925. dec. 25. 6. [\[vissza\]](#)
- ¹² *A gazdasági tanácsnoki állás betöltése*, DFÚ , 1919. június 28. 5. [\[vissza\]](#)
- ¹³ A kínos eseménysor részletes reprodukálása egy másik dolgozat feladata. A csaknem száz lapból álló iratanyag megtalálható a Hajdú-Bihar Megyei Nemzeti Levéltárban IV. B. 1414. jelzet alatt. [\[vissza\]](#)
- ¹⁴ *Elveszett otthonok*. Aczél Judit szerk.: *Ne félj! Beszélgetések Szabó Magdával*, Db. 1997; 216-231. [\[vissza\]](#)
- ¹⁵ *H B m N L ; VII. 4./b. 113*. [\[vissza\]](#)
- ¹⁶ Debreczen sz. kjr. város törvényhatósági közgyűlésének jegyzőkönyvei az 1942. évről. 28. évf. 198-201. [\[vissza\]](#)

- 17 **Koncentrikus körök**, In.: *Kívül a körön*, 500. [\[vissza\]](#)
- 18 V. Bálint Éva i. h. [\[vissza\]](#)
- 19 Földes Anna: *Emberben mérem a világot*. Újraközölve: *Nefélj*, 233. [\[vissza\]](#)
- 20 Koncentrikus körök, 501. [\[vissza\]](#)
- 21 A levélmásolatok dr. Léway Botond szívességéből a dolgozat írójának tulajdonában. [\[vissza\]](#)
- 22 A csekei monológ, 21. [\[vissza\]](#)
- 23 Lásd 1. sz. jegyzet: Kabdebó [\[vissza\]](#)
- 24 Rejtély, hogy az 1942/43-as Dóczi-évkönyv miért hagyja említés nélkül az egyébként sikeres és kedvelt tanárnő távozásának tényét, pedig a személyes híreknek minden évben aprólékosan nagy teret szentelt! [\[vissza\]](#)
- 25 *Abigél*. In.: *Kívül a körön*. Bp. 1980. 371. [\[vissza\]](#)
- 26 **Koncentrikus körök**. In.: *Kívül a körön*, 507. [\[vissza\]](#)
- 27 Levele a Tiszántúli Református egyházkerület levéltárában: T tR E L. I. 120. d. 2h. [\[vissza\]](#)
- 28 Rendezte Gertler Viktor, dramaturg Thurzó Gábor, Lukács Antal. [\[vissza\]](#)
- 29 Napló 2. 1955-1966.250-251. [\[vissza\]](#)
- 30 *Gyónás könyve* 1945-1968. Bp. 1998. 75. [\[vissza\]](#)
- 31 Drága Kumacs, Bp. 2010. 405. [\[vissza\]](#)
- 32 Megmaradt Szobotkának, Bp. 1983.328-329. [\[vissza\]](#)
- 33 Liber Mortis. Bp. 2012. [\[vissza\]](#)
- 34 Silkó Mária szerk.: Ajándékomat megbecsüld, 166-167. [\[vissza\]](#)
- 35 Für Elise, Bp.2002. 48. [\[vissza\]](#)
- 36 A magnóinterjú a szerző archívumában. [\[vissza\]](#)
- 37 Blikk, 2007. aug. 27. [\[vissza\]](#)
- 38 *Rokonszenvesen, Európa-szerte*, Hajdú-bihari Napló, 2007. nov. 21. 3. [\[vissza\]](#)

Szerb Antal: Keserű pohár

Ezekben a szörnyű órákban, amikor a nemzetek megméretnek és senki sem tudja, melyik fog könnyűnek találtatni, álmatlan éjszakákon keressük a Súlyt, amely lefelé nyomhatja, népünk javára, a mérleg serpenyőjét; keressük a fegyverek erejében, kincseink hatalmában, földünk fekvésének sorsszerűségében és akinek a szó és a gondolat a mestersége, keresi a szavak és gondolatok arzenáljában.

Az irodalom a lélek válasza a sorsra. A magyar irodalmon végighúzódik gerinc gyanánt, férfias felelet gyanánt egy királyi gondolat. Nem is gondolat, kevesebb vagy több annál: a gondolkodásnak, a világ tudatosításának egy alapformája, egy lelki kiállás a dolgokkal szemben, ami speciálisan magyar. Ez adott erőt régi nagy nemzedékeknek a maihoz hasonlóan súlyos, a nemzet létét mérlegelő éjszakákon. Úgy nevezhetném: az „és mégis” világnézete.

A magyar nemzeti eszme, minden emberit magábaölelő teljességében, a múlt század elején tudatosodott, a nagy romantikusok, *Széchenyi*, *Kölcsey* és *Vörösmarty* műveiben. Ők is egy rettentő végzetérzés súlya alatt tűnődtek magyar voltukon, borzongva szemlélték a „sírt, hol nemzet süllyed el”, a máskeblű népet, mely majd a négy folyam partjára áll; a magyarság legsötétebb jóslatait ők hallatták, az örület felé görnyedve a felelősség súlya alatt.

Egy ilyen pillanatban írhatta Vörösmarty *Keserű Pohár*-ját, amelyet mindmáig énekelünk: „gondold meg és igyál...” A pohár csakugyan keserű; ennél tragikusabb bordal nincs a világirodalomban. A költő arról beszél, akit minden eszménye elhagyott: csalódnia kellett nőben, barátban, társadalomban. Nincs más vigasztalása, mint a boradta feledés, a mámoros feloldódás abban a tudatban, hogy egyszer úgyszólván mindennek vége lesz. De íme az utolsó versszakban egyszerre megfordul a vers, tragikus ihlete férfias bizakodásba megy át:

Gondolj merészet és nagyot

És tedd rá éltedet:

Nincs veszve bármi sors alatt,

Ki el nem csüggedett.

Az irodalomtörténetíró hajlandó ezt a váratlan fordulatot bizonyos külső adottságokkal megmagyarázni: a vers bordal, nem végződhet egészen komor hangokon, a műfaj szabályai nem engedik; Vörösmarty e verset a biedermeier-kor békésen beletörődő, a tragikus megoldásoktól irtózó levegőjében írta, nem is fejezhette be másképpen. Nem lehet ebből következtetni Vörösmarty gondolkodásformájára.

De mit mondjunk, ha ugyanezt a struktúrát találjuk Vörösmartynak két legkomolyabb,

legmélyebbről szakadt versében is? A **Gondolatok a könyvtárban** Vörösmarty filozófiai szempontból legtudatosabb, legkidolgozottabb költeménye, világszemléletének summája: a **Vén cigány** pedig az elborult Vörösmarty látnoki, megszállott, már szinte emberi méreteken túli halálos feljajdulása. Ezeket a verseket nem köti semmiféle műfajszabály, semmi közülük a jámbor biedermeier szellemhez – itt végleges, legtisztább formában maga Vörösmarty beszél. Mindkét költemény a reménytelenség ódája: a **Gondolatok a könyvtárban** a gondolat nyugodt, világos nyelvén, a **Vén cigány** vad víziókban, a rémület paroxysmusában mondja el a költő kétségbeesését: „Irtózatossá hazugság mindenütt!” „Az Isten képét szíjjal ostorozzák!” „Odalett az emberek vetése!” S mindkét vers végén megint megfordul a hangulat, a kétségek és zengő zivatarok után derűs hangok szimfóniájában úszik a gondolat és a látomás boldogabb partok felé, ahol „kihallhatók az angyalok zenéjét”, Noé bárkája egy új világot hordozva tűnik fel a vizeken.

De Vörösmarty csak **egy** költő; amit mond, talán csak órá magára vonatkozik; talán elhamarkodott volna ebből a magyarság gondolatformájára következtetni. Menjünk hát vissza a gyökerekig. Nézzük, mit mond Zrínyi, „dicsőségünk, végső daliája nevünknek?” Vegyük elő a **Török Áfium**ot. Vegyük elő azért is, mert kevés ilyen aktuális könyvet találunk. A költő-hadvezér nehezen görgő, de annál szuggesztívebb mondatokban tárja fel a magyarság rettentő helyzetét a fenyegető sárkány torkában, a török halálveszedelemben. Megmenekülésére nincsen remény; sorra veszi a külföldi hatalmakat és bebizonyítja, hogy a magyarság azoktól semmi jót nem várhat, „akinek nem bornya, nem nyalja”. Azután keserű önszemlélettel fordul a nemzet felé: a régi erő kiveszett, csak „innya”, restség és tudatlanság mindenfelé. És ekkor így kiált fel:

„Oh egek! Oh Isten! Mért hoztál ki minket Scitiából, holott ottan avagy nem bomlottunk volna meg ennyire... avagy ha bomlottunk volna is, nem látott volna ennyi világ minket magunk rosszasága miatt veszni. De ha nincs haszon a panaszolkodásban és a haszontalan való fohászokban, nyúljanak az remediumokhoz, ha vagyon; s vagyon is pedig, ha akarunk! Mert noha a mi magunk népét, amint mostan vagyon, jól leábrázoltam... mindazonáltal ha kérde: kit kívánok s micsoda nemzetet akarok oltalomra, azt mondom: **a magyart kívánom**. Miért? **azért, mert ez a legalkalmasabb, legerősebb, leggyorsabb és, ha akarja, legvitézesebb nemzetség**. Kétszáz esztendeje leszen immár, hogy a magyar törzsekkel harcol,... de mégis Isten nem hagyott mindnyájunkat elveszni... Azért magyart kívánok oltalomra, nem indust, nem garamantát, sem olaszt, sem németet, sem spanyolt.”

És harmadikul kérdezzük meg **Madách** Imrét, a magyar gondolatvilág legfőbb megfogalmazóját, akit mindegyre idézni szoktunk problémátikus helyzetekben. Madách is ugyanazt mondja, amit Zrínyi és Vörösmarty, nem annyira idézhető szentencia alakjában, mint inkább nagy művének struktúrája által, ugyanazzal a váratlan átfordulással, mint Zrínyi és Vörösmarty. A költők legfontosabb mondanivalói nem azok, amiket elmondanak, hanem ami alkotásuk belső formájában fejeződik ki.

Az ember tragédiájának optimista befejezésen sokat tünődtek az irodalomtudósok. A rettentő látások után, amelyek Ádámot gyötörték, felfedve előtte az emberiség reménytelen jövőjét egészen az eszkimó-szín iszonyatáig, logikusan minden inkább következik, mint a „küzdj és bízva bízzál”. Hogy ezt az ellentmondást megmagyarázzák, egyesek azt mondták, hogy a történelmi színek csak ördögi káprázatok; más szerint az eszkimó-szín nem fejezi ki Madách véleményét; ismét más szerint **Az ember tragédiája** misztérium-dráma, ezért áll a végén, kissé szervesen, a műfajhoz hozzátartozó mennyei vigasztalás. A magyarázók tehát, hogy megszabaduljanak az ellentmondástól, zárójelbe akarják tenni vagy a történelmi színeket vagy az eszkimó-jelenetet vagy a befejező szavakat; ami annyit jelentene, hogy Madách nem gondolta nagy művének minden egyes részét egyformán komolyan. Ezt pedig éppen Madáchról, legabszolútabb szellemünkről nem lehet feltételezni. E magyarázók tekinteten kívül hagyják a költemény belső formáját. Ezt talán nem is lehet a költeményből magából megérteni; de ha együtt látjuk a magyar irodalom egészével, ha felismerjük belső formájában ugyanazt a törvényt, amely Zrínyit és Vörösmartyt vezette, a titok megvilágosodik.

És itt, a **Tragédiában** fejeződik ki végérvényesen az, amire gondolunk. **A Tragédia három** főszereplője közül ketten vereséget szenvednek: Ádám öngyilkos akar lenni, Lucifer pedig görnyedezve, átkot kiált, mikor az Úr megjelenik. Csak Éva az, aki diadalmasan mosolyog: a történelem szörnyű víziói őt nem rendítették meg – talán nem is látta őket, a költő efelől kétségben hagy – csak egyet tud: hogy anya lesz, hogy általa az élet diadalmaskodik az elmúláson. A gondolat csődöt mondott, Ádám idealista, építő gondolata éppúgy, mint Lucifer materialista, romboló gondolata; de az élet erősebb a gondolatnál. A gondolat logikája szerint, Ádám és Lucifer szerint le kell bukni öngyilkosan az örvénybe, ez az egyetlen ésszerű válasz az emberi sors kérlelhetetlenségére; de Éva szerint, az élet princípiuma szerint csak egy igaz gesztió van:

Mit állsz, tátongó mélység, lábaimnál?

Ne bidd, hogy éjed engem elriasz

A német Vaihinger, Kant könyveit kommentálva, kidolgozta a német léleknek annyira megfelelő „Philosophie des Als Ob”-ot, a „mintha” filozófiáját: „Tégy úgy, mintha...” A magyar filozófusnak Madách alapján ki kellene építeni az „és mégis” filozófiáját: „Tégy úgy, hogy mégis...” lesz még egyszer ünnep a világon. Tanának igazolására sietne az egész magyar történelem. A magyar, megdöbbenő történetének számtalan halálkanyarjában, hányszor ért már arra a pontra, ahol minden racionálisabb nép behunyta volna a szemét és lezuhant volna! A három idézett költő közül kettő ilyen halálkanyarban szólalt meg: Zrínyi a török torkában, Madách a szabadságharc utáni letargiában. Zrínyi, ha Nyugaton születik, összeszorított fogakkal, hallgatva esik el: Madách keserű lesz, mint Schopenhauer. De mert itt születtek, magyar szögben lehulló napsugarak alatt, kétségbeesésükből az „és mégis” **reményen túli reménykedése n ott ki.**

Mert itt nem a ráció számít. **Ráció szerint már rég elpusztultunk volna. Akik Magyarországon logikusan gondolkoztak, mindig kétségbeestek. Itt a remény a reménytelenségben van.** Abban,

hogy a végső órákon, amikor a nemzet sorsán örökös mártan takarja el szemét, amint az örvény felé közeledünk – hirtelen titkos erőtartalékok nyílnak fel a lélekben. Erőtartalékok, amelyek túl vannak minden ésszel, akarattal elérhető dolog határán; erők, amelyek kegyelemszerűen jönnek, amikor már mindenről le kell mondanunk. Mint a halálos veszedelemben levőnek egyszerre megszázsorozódik a lélekjelenléte és sohasem sejtett erő száll a karjába, a szemébe, egész élete, elmúlt és eljövendő esztendei mind kapaszkodó kezébe tolulnak – úgy törnek fel olykor a nemzet életében a titkos erők, amelyeket felhalmoztak a századok. Mint mikor a görög hajósnak, a vihar szörnyű tetőfokán, gyilkos hullámok fölött, megjelent az árbóc ormán fényben a Fehér Istennő Leukothea.

Ki tudja, mi rejlik a költő öntudatlan műhelyében, ki tudja, micsoda titkos sugallatokat ad neki a közösség, amelynek szócsöve? A nagy magyar költők talán ösztönösen azért engedték művükbe a kétségbeesés látomásait, hogy „a lét és nemlét határán”, a kétségbeesésen is túl megtalálják **ezt az irracionális vigasztalást, reményentúli reményt, az „és mégis” mágiáját**. És talán ezzel a varázslattal, az utolsó pillanat megidézésével akarták kifakasztani a nemzetben alvó kiszámíthatatlan erőforrásokat.

Az erőforrások még nem apadhattak el. Költők, kiáltatok! A Fehér Istennő még megjelenhet.

Földeák Iván: Egy külügyér töprengései I.

Fél évszázad nagy idő. Ennyit töltöttem el külügyi területen. Irodalmi és nagypolitikai téren egyaránt. Utóbbiban csak szemlélődőként. Ám ez is adott elég muníciót ahhoz, hogy bizonyos következtetéseket levonjak.

Illem és jó modor a fő

Egy kor reprezentatív nagyasszonya, Honthy Hanna énekelte nagy átéléssel ezt a dalocskát. Ő aztán tudta, mi az illem. De vajon az ifjú külügyérek a rendszerváltás bajnokai tisztában voltak ezzel az örök igazsággal?

Parlament, Delegációs-terem. A rendszerváltás utáni évek első harmada. Az országgyűlés elnöke fogadja a német külügyminisztert. A találkozásnak külön pikantériája, hogy a német vendég szülei a kitelepítések során hagyták el hazájukat, Magyarországot. Persze mint a nemzetközi politika egyik vezetője személyisége is figyelmet érdemel.

Ez meglátszik a sajtó kivonult képviselőin. Glédában áll a királyi tévé, a Duna Televízió, a két vezető kereskedelmi tévé stábja, de ott a Magyar Rádió tudósítója kihegyezett kamerával és az elmaradhatatlan MTI, újságíróval és fényképezőgéppel.

A német vendég – ugyan miért csodálkoznánk – pontosan érkezik. A házigazda, a Magyar Országgyűlés elnöke – később köztársasági elnökként és vezető pecásként írta be nevét a magyar történelembe – sehol. Mit tehet a sajtótitkár? Lelkesen köszönti a német vendéget, majd aprólékosan elmagyarázza, miért delegációs a Delegációs terem s felfedi Dudits Andor történelmi freskójának titkait, amelyen Ferenc József a négy világtáj felé sújt kardjával a Lánchídnál emelt dombon. Természetesen ott van asszonya, Sissy is és még jó néhány ismert vagy eltitkolt arisztokrata lovagja. Körös-körül az ünneplő tömeg.

Az elnök sehol. A vendég kedves mosollyal nyugtázza tüsténkedésemet, az őt kísérő magyar miniszterhelyettes homloka nem ilyen derűs. És akkor befut az elnök.

– Üdvözlöm ebben a nagyszerű teremben – nyújtja feléje elegáns iróniával a német vendég a kezét.

Természetesen nem a küszöbön át – az rossz ómen lenne – hanem a teremben, beljebb engedve a házigazdát saját fészkébe. Akinek a szeme sem rebben.

Később megtudtam, hogy nem csak itt várakoztatták meg a külügyminisztert. Válaszul a magyar miniszterelnök soron következő látogatásán visszakapta ezt – sokszorosan.

A diplomácia különös terület. Saját etikája van. Viselkedésben és öltözködésben is.

Mert lehetnek az embernek apróbb testi hibái, de ne tegye őket közszemlére. Vagy ügyesen leplezze, ahogy a nem éppen adoniszi alkatú Churchill tette már-még és utána egy világhatalom első embereként. Nem túl szerencsés, ha egy magas beosztású, nemzetét a legmagasabb szinten reprezentáló hölgy alulméretezett ruhában kötözött sonkaként tetszeleg. Nem kívánom, hogy kövesse Angela Merkel lezser ruházatát. Azt sem, hogy szellemi és politikai képzettségben kövesse – nem valószínű, hogy sikerülne. Merkel asszony (nem asszonyság! Vigyázat!) életében talán egyszer, 54 évesen közszemlére is kitette formás kebleit. Németország ujjongott, hogy a kancellárasszony egy nagyszerű fekete estélyi ruhában mutatta meg asszonyos bájait. Ha jól emlékszem, nem hordott fehér túsarkú cipőt sem semmilyen diplomáciai eseményen. És az sem igazán öregbíti hírnevünket, ha a külügyi tárca ifjú vezére a magánrepülőként használt honvédségi gépmadárból kiszállva joggingban szorít kezét a fogadására a géphez kivezényelt és a protokoll szabályai szerint kifogástalan öltönyben feszítő magas beosztású hivatalnokot.

Ne kérkedj a nyelvtudással

Bármilyen imponáló is ez. Az ifjú rendszerváltók a szocialista haza engedélyével Nyugaton tett tanulmányaik során számos nyelvet elsajátítottak. Most ezt elfeledve jóváhagyják, hogy az egyetemet végző magyar értelmiségiek tízezrei úgy juthassanak diplomához, hogy nem beszélnek semmilyen idegen nyelvet, így szaktudásukat nem konvertálhatják, nem bővíthetik fatornyos hazájuk határain túl.

Andrej Gromiko a nemzetközi diplomácia nagy alakja volt. Több évtizedet töltött a nemzetközi politika élvonalában. Már Teheránban ott volt Sztálin mellett. 1957-től 1988-ig ő irányította a szovjet külpolitikát.

New Yorkban 10 évet az ENSZ-ben dolgozott testvérem elmondása szerint remekül

hasznosította kifogástalan angol nyelvtudását. A folyósói és egyéb beszélgetések során. Ám komoly tárgyalásokon, eseményeken mindig tolmáccsal vett részt. Nem azért, mert nem bízott magában. Pofonegyszerű oka volt. Míg amerikai partnere megadóan hallgatta, ahogy Gromikónak tolmácsolnak, kénytelen volt elfogadni az apró ravaszsgot – partnerének a tolmácsolás következtében kétszerannyi ideje maradt a válasza átgondolására. Amiben többnyire nem tévedett. Később az esti programokon, fogadásokon vidáman csevegett vele – angolul.

Apponyi Albert korának legnagyobb szónoka volt. Büszkék vagyunk rá, hogy Trianonban védőbeszédét három nyelven, angolul, franciául és németül osztotta meg a jelenlevőkkel. Nem sok eredménnyel. Talán az sem segítette elismerését, hogy angol nyelvű beszédében a magyarországi kisebbségekről, mint „alacsonyabb kulturális fokon álló fajok”-ról beszélt, Magyarország feldarabolásáról pedig így fogalmazott: „e következmény a nemzeti hegemóniának átruházása volna oly fajokra, amelyek jelenleg többnyire alacsonyabb kulturális fokon állanak... Nézetem szerint a nemzeti hegemóniának egy alacsonyabb kulturális fokra való átruházása nem közömbös az emberiség nagy kulturális érdekei szempontjából.”

Nem miatta veszítettünk Trianonban. Senkivel nem nyerhettünk, évszázadokon át elrontott nemzetiségi politikánkkal megástuk a Magyar Királyság sírját. Mert fontos a nyelvtudás, ezt jómagam is tapasztaltam brüsszeli élveim alatt, főként hallván az olasz és spanyol európai parlamenti képviselők nem éppen oxfordi angolját. A lényeg az, hogy mit mondanak. A megértés szintje. Nem csak nyelvileg, politikailag is. Szavaidnak a mögötted álló ország, tekintélye ad súlyt. Ezen kell munkálkodnod. És nem mindegy, hogyan teszed.

Utazni jó, támogatókat keresni fontos, szövetkezni még fontosabb

Ám nem mindegy, mikor és hová utazol, kiknek a támogatására pályázol, kikkel vagy hajlandó szövetséget kötni.

Éppen ezért nehezen értelmezhető, hogy a magyar külpolitika vezetője, miközben a kontinens kis híján háborúba keveredik, lelkesen utazgat fontosabbnál fontosabb helyekre. Peruba vagy a Maldiv-szigetekre. Nyilván ott keres szövetségeseket. Útjairól fényképek tucatjaival büszkélkedik. Amolyan turisztikai hivatallá degradálva minisztériumát. Bizonyára fontos a nagyjából lakosságát és területét tekintve egy magyarországi megyével felérő Maldiv-szigetekkel a kapcsolattartás, különös tekintettel jelentős nemzetközi befolyására. És persze a keleti nyitás is fontos (türk rokonság – óh!), ami ugyan nem járt együtt az ígért csodás kereskedelmi fellendüléssel, hiszen több milliárdos veszteség után be kellett zártni a kereskedőházak nagy részét. És milliárdos veszteséggel szereztük be a szentelt víznél talán nem sokkal többet érő kínai és az orosz vakcinát.

Az EU megalakulása óta fontolgatta, hogy takarékosági okokból közös képviseletet nyit a világ kontinensen kívüli részein. Ez egyelőre csak elképzelés, az újjáéledő nacionalizmus még sokáig nem engedi megvalósulását. A segítségnyújtás viszont már most is működik, uniós állampolgár abban az országban, ahol nincs hazájának külképviselete, fordulhat bármely EU-tagállam képviseletéhez.

Magyarország sem gazdasági súlya, sem nemzetközi életben betöltött szerepe révén nem igazán képes egymagában befolyásolni érdekeit, együtt többet elérhetne. Egyelőre úgy tűnik, a politikai

hatalom megtartása és az ehhez támaszul szolgáló PR-propaganda fontosabb. Ennek rendelik alá a nemzetközi kapcsolatokat. Talán nem a Türk Tanács, hanem az eddig is bennünket euró milliárdokkal támogató Európai Unió lenne jólétünk és felemelkedésünk záloga. Mert talán nem is olyan rossz ez a szövetség, hiszen jelenleg is folyamatosan bővül. A következő országok nyújtottak be jelentkezési kérelmet: Törökország, Észak-Macedónia, Szerbia, Montenegró, Albánia, Ukrajna és Moldova. És vannak tagjelölt országok, melyek még nem teljesítették az uniós tagsággal járó követelményeket, lásd Bosznia-Hercegovina, Koszovó és Grúzia.

Magyarországnak válaszolnia kell a történelme során Szent Istvántól kezdve napjainkig alapvető kérdésére: Európa vagy Ázsia? Első királyunk jól választott. Mi, kései utódai se tévedjünk.

Töprengéseim folytatásaként következő írásomban kitérek kacskaringós történelmünk külpolitikai baklövéseire is.

Délibáb

Szilágyi Lajos: Csepp Lali

Egyszer volt, hol nem volt, volt egy Lali nevű vízcsepp. Volt annak egy apukája, úgy hívták, hogy Felhő bá. Ő azt mondta Lalinak:

– Lali, itt az ideje, hogy megismerd a külvilágot! – úgyhogy leeresztette esőcseppként.

Mikor leesett a földre, egy furcsa barna színű valamit vett észre.

– Szia! Te ki vagy?

– Én a Föld vagyok.

– Én pedig Lali, a vízcsepp. Mondd, leszünk barátok?

– Hát persze.

– Sajnálom, csak pár napot tudok maradni, mert nemsokára ideér Nap Jóska és felszív.

Így is lett. Nap Jóska oda is ért két nap múlva és felszívta. Ugyebár Nap Jóskával is barátok voltak. Aztán pedig megmordult az idő. Nagy hóvihar lett és leesett Csepp Lali a Kékestetőre, mint hópehely. Aztán pedig kitavaszkodott, újra vízcsepp lett belőle. A hegyről belefolyt egy tóba. Ott találkozott a barátaival, akikkel még a Cseppsuliban barátkozott meg. Ők voltak Csepp Frici és Csepp Peti. Mindhármukat felemelte Nap Jóska, egy habos felhőben találták magukat. Azt mondta nekik Lali:

– FigyeljeteK csak! Ott van egy nagy pocsolya, most mi ide fogunk beugrani és így sokkal tovább tölthetjük együtt az időt, mivel hosszabb időbe kerül, hogy felszívjon a Nap.

Így is lett. Két hónapig tartott a Napnak elpárologtatnia a pocsolyát, mivel egy erdő közepén volt az. Sokat játszottak ez idő alatt. Aztán harmadszor is felszállt Csepp Lali a Felhőbe, most már a barátaival együtt. Legközelebb egy folyóba hullottak. Igen ám, de a folyó beteg lett, az emberek beleengedtek mindenféle szemetet. A három kis barát nagyon szomorú volt. Szerencsére Nap Jóska és Felhő Bá rajtuk tartotta a szemét, így gyorsan megmentették őket. Hazamentek, friss forrásvízben megfürödtek. Nem akartak többé visszamenni a Földre.

Aztán egy reggel, különös dologra ébredt Lalika. Felhő bá ébresztette:

– Lalika! Siess! Ébredezz! Ma van a Víz Világnapja és össze kell kapaszkodnotok nektek, vízcseppeknek!

Így is lett! És készült róluk fotó is, ahogy az iskola udvarán a sok kék vízcseppecske összekapaszkodik. Együtt sokkal bátrabbak, erősebbek voltak, már vissza mertek menni az emberek közé, akik sokkal jobban vigyáztak már rájuk.

Ezután felnőttek, felhő lett belőlük, saját gyerekeik lettek, akikkel sokat beszélgettek, játszottak. Felidéztek gyakran a régi szép időket. Ugyanazok a kalandok megtörténtek az ő a gyerekeikkel is.

Leestek esőként, hóként, találkoztak a Földdel, tavakkal, folyókkal, hegyekkel aztán felszívta őket Nap Jóska és felhő lett belőlük.

Ugyanígy ment ez sokáig!

Itt a vége, fuss el véle!

(A szerző az idei derecskei meseíró pályázat győztese, nyolcesztendő.)

Krúdy Gyula: Jézuska csizmája

A „Jámbor utazó”-hoz címzett fogadóból egy téli reggelen két lerongyolt, félig meztelen vendéget dobott ki Hircs kocsmáros szolgálj segítségével. Az útszéli fogadó ama nagy országút mellett állott, Eperjes és Bártfa között, amely országút a középkorban Európa mindenféle nemzetének fiait látta elvonulni. Kereskedők és koldusok, katonák és barátok, haramiák és zarándokok, akik északról délnek tartottak, ezt az országutat taposták, és a „Jámbor utazó” várszerű falaival és kapujával biztonságot nyújtott az országút vándorainak. Harminc szekér is elfért a fogadó udvarán, és a

merénylő haramiák, akik vakmerőségükben olykor megtámadták éjnek idején a fogadót, amidőn gazdag kalmárok ütötték föl odabenn tanyájukat, bevert fejvel menekültek el a „Jámbor utazó” környékéről. Hircs, a tagbaszakadt fogadós nagy kutyáival és zömök, széles vállú legényeivel talán még rendes katonaság ostromát is visszaverte volna. Krakkótól Kölnig jó hírneve volt a „Jámbor utazó”-nak, és a kereskedők gyakran kerülőt tettek rendes útvonalukról, hogy biztonságban legyenek a pihenés napjaiban.

Az a két vendég, akit az említett havas, téli reggelen a „Jámbor utazó”-ból a testi erők fennsőbbségénél fogva a továbbutazásra fölszólítottak, nem tartozott sem a békés kalmárok, sem a jámbor zarándokok fajtájához. Zsoldos katonák voltak, akik a cseh háborút végigverekedték, és Milánóba készülődtek, mert azt hallották, hogy ott némi csetepaté ígérkezik. Hosszú hajú, bikanyakú, vad tekintetű hadfiak voltak, akik verekedésből tartották fenn magukat. Mindenféle fogadóba talán be sem fogadták volna őket, mert a zsoldos katonának nem a legjobb híre volt békés országokban. De Hircs nem az az ember volt, aki megijedt volna a vitézektől, amikor az egyiknek aranyos markolatú kard csüngött vállán, a másiknak pedig kékróka szolgáltatta a prémet bekecséhez. Országok bejárására alkalmas nagy bivalybőr csizmák a lábakon, amelyeket a zsoldos katona sem emészt el életében, de három-négy generáció is elhasználhatja békeidőben. Azonkívül jó cseh és lengyel aranyak is rejtőznek a széles övekben, és Hircs uram figyelmét a vastag ezüstkarika sem kerülte el, amely az egyik vendég fülében lógott. Befogadta tehát a zsoldosokat, és a konyhában, a tűzhely mellett jelölt nekik helyet a zsúpszalmán. A takaréktűzhely fölé pedig fölakasztotta az öblös bográcsot, amelyben éjjel-nappal bor főtt. A főtt bornak talán kevés hatása van egy krakkói takácsra, a zarándokember, aki jóban fáradozik, szintén nem izgul föl a bográcsból, de a zsoldos katona elveszíti minden akaraterejét, amint forni kezd a bor a tűz fölött, és a fűszerszámok bódító illata betölti a szobát. A főtt borhoz az ördögnek is van némi köze. Az ördög szerelemgyökeret szokott dobni a borba, amikor az forni kezd; hiába zárják be az ajtót, az ördög beveti a fűszerét a kürtőn.

A fogadós jól számított. A zsoldos katonák: Penge és Vjuk a zsúpszalmán heverészve, nyomban szimatolni kezdtek a bor után, és fölkeltek fektükből. Csupán egy hosszú szakállú, jámbor képű, idős zarándok volt akkor a fogadó vendége, mikoriban a zsoldosok észak felől megérkeztek. A katonák a zarándokot is kínálták a borból, de az tagadó mozdulatot tett, és a jégvirágos ablak felé húzódott. Hosszú, szőrös, ingféle öltöny volt a zarándokon, és a vállán a kereszt alakú jelvény, amely azt bizonyította, hogy e férfiú megjárta a Szentföldet. Kampós botján olvasók és érmek csörögtek, és a szakállá az övét verte.

– Nem iszom – tiltakozott a zarándok –, mert a borban az ördög lakik. A zsoldosok nagyot nevettek ezen.

– Bolond vagy, öreg – kiáltott föl Penge –, a bor az Úristen adománya. Adta pedig azoknak, akiknek senkijük, semmijük sincsen. Ha bort iszom, mindenem van: feleségem, házam, becsületem. Amikor elszáll a mámor, megint csak Penge vagyok, a hontalan katona. Pedig az atyám becsületes szűcsmester volt Rozsnyón... Nagyon régen volt.

Vjuk a kékrókás dolmányt a vállára vetette, és összeszabdalt, durva arcán mámoros mosoly terült el, amidőn a borból ivott.

– Én ma este, amire bealkonyult, Nürnbergben leszek, és egy hófehér, szóke, imádságos leány

ölébe hajtom a fejem... Ha nem így lesz, ne legyen Vjuk a névem.

A zarándok, mint tisztos férfitúhoz illik, a fejét csóválta, és az olvasóját zörgette. A katonák egy darabig még dévajkódtak vele, aztán kockázni kezdtek egy leterített köpenyegen. Az arany- és ezüstpénz látása különös hatással volt a jámbor zarándokra. Hamarosan a katonák mellé telepedett, és többé nem vetette meg kínálásukat. A tisztos öreg olyan hatalmasan ivott, hogy a zsoldosok nem győzték eléggé magasztalni. Vjuk széles kedvében megölelte a zarándokot:

– Szent férfi, nem jártál valaha Frankfurtban, az Odera mellett? A „Jó Landsknecht”-nél szokott inni egy bizonyos Kék Hánz, akit mindenki ismert az Odera mellett.

A tisztos férfi letörülte szakálláról a bort, és így szólt:

– Az Odera mellett nem jártam, de megfordultam Düsseldorfban. Ilyen képecskékkel szoktak játszani: nézzétek!

Az iszákjából egy pakli ócska kártyát vett elő, amelyre a pápa, a római császár és különböző királyok és fejedelmek arcképe volt füstve. Egy kártyán az ördög is rajt volt piros csizmásán és tollas fővegben, és azt mindenkinek ütni kellett.

Penge és Vjuk nem is lettek volna igazi zsoldos katonák, ha a kártyát nem ismerik. Ösmerték ők az új módi játékot, s csak kártya híján kockáztak. Nagy lelkesedéssel kezdtek kártyázni, azon új játékot játszva, amelyet „Landsknecht”-nek hívtak, és annyit lehetett a játék alatt veszekedni, verekedni, amennyit akartak.

A zarándok ügyesen forgatta a kártyát, és a zsoldosok csakhamar kardot rántottak. Nagy ordítással rohanták meg az öreget, de az sem volt rest: előkapta kampós botját, amely ólommal volt bélelve, és jól helybenhagyta a zsoldosokat.

– Most pedig játszhatunk tovább – mondta a zarándok a verekedés lecsillapultával.

Idő közben új vendég sompolygott a tűz mellé. Egy hamuszürke köntösű, fejkendőss asszonyféle, akinek ruhájáról messziről látszott, hogy valamely apácakolostorból való. A rongyos fátyol alól csupán két nagy, fekete szeme csillogott a jövevénynek, és kezéből hiányzott a szent olvasó. Olvasó nélkül apáca csak rossz úton járhat, nyilván megszökött rendjétől, és most bujdosik a büntetés elől. A tisztos zarándok nyomban rákiáltott, amint megpillantotta:

– Apage! – mondta, és keresztet vetett.

De a katonák helyet szorítottak az apácának a szalmán, és borral kínálták.

– Honnan jössz? – kérdezte a fogadóss szigorúan, midőn a jövevényt megpillantotta.

– Nem tudom! – felelt az a kendő alatt.

– Hová mégy?

– Nem tudom!

Hírccs uram kinyitotta az ajtót.

– Pusztulj innen! – kiáltotta.

De a zsoldosok váratlanul a jövevény partjára kelték. Penge és Vjuk kardot rántottak, és csaknem véres verekedésre kerül a sor, ha a zarándok szelíd szóval le nem csillapítja a fogadóst.

– A katona urak – mondta alázatosan – jó Krakkoviánkák- és Ferenc-tallérokkaal rendelkeznek. Te csak komisz csárdás vagy, fogd be tehát a szádat.

Hircs dörmögött egy darabig, aztán megrázta az öreg zarándok iszákját. Abban már számos Krakkoviánka és Ferenc-tallér csörgött.

– Nem sokáig tart a dicsőség, úgy látom – mondta, és megveregette a tisztos férfi hátát.

A zarándok lesütötte a szemét.

– Megtesszük, amit lehet.

Mire besötétedett, az arany- és ezüstpénzek a zarándok tarisznyájába vándoroltak egytől egyig. Vjuk egy darabig a kardját kereste, hogy széthasítja a szent férfi fejét, de a kardokat elrakta a fogadós. Penge vigasztalta a pajtását:

– Ne búsulj, cimborá, a milánói aranyának még szebb a hangja, mint a lengyel talléré. Szaniszló király nagy mester, sajnálja az aranyat a talléraitól.

Vjuk lassan megnyugodott, és a bográcsot vette szemügyre. A fogadós új bort öntött a tűz fölé, és a zsoldosoknak hatalmas kedvük támadt. Táncolni kezdtek, és lerúgták nehéz csizmáikat. A szökött apáca dalolt a tűz mellett, és a zarándok is lángra kapott. Vén cser volt az öreg. Lassan tüzesedett neki, de aztán soká égett. Jobbra-balra dőltek mellőle a mulatók, és ő még mindig rakta egyedül.

Hajnaltájban aztán abba hagyta a mulatozást, és fölcihelődött. A katonák már aludtak a szalmán, és csupán az apáca látta fél szemmel, hogy a tisztos öreg összeszedi a zsoldosok csizmáit, lehányt ruhadarabjait, és búcsú nélkül elhagyja a fogadót.

Amint mondám, a forralt bort az ördög találta ki, és a zsoldosok átkozták magukban az ördögöt, amidőn reggel a „Jámbor utazó”-ból az útszélre vették. Mezítláb, félig öltözötten, kard és süveg nélkül találtak magukat a nagy országúton, a térdig érő hóban, és a rettentő hidegben még beszélni sem tudtak. Egy álmos szolgalegény azt adta nekik tudomásukra, hogy a szentföldi zarándok Eperjes felé vette az útját. A zsoldosok találtak is a hóban valami nyomokat. De az lehetett farkasé is.

Az út a hegynek kanyarodott, és a hegyi út közepén kőfeszület állott, amelyet vastagon takart be bundájával a hó. Még csak varjak sem látszóttak a téli tájon; nagy messziségben, mint fehér kupacok emelkedtek ki a látóhatárból az eperjesi tornyok.

– Megfagyunk odáig – mondta alig hallhatólag Penge.

– Én is azt gondolom – felelt rekedt suttogással Vjuk. – Ez a kutya hideg megöl. Érzem, hogy nem soká bírom, pajtás... Csak a feszületet érjük el. Istentagadó, lázankodó voltam egész életemben. Most szeretnék a feszület alatt meghalni.

Penge a cimborája karjába kapaszkodott, és húzta, toltá előre a hóban. Vjuk már öreg legény

volt, de sohasem látszott meg rajta. Csak most, amikor a halál farkasa ólalkodott a két vándor körül, most látszott, hogy a farkas előbb Vjukra feni fogát.

Nehezen, meg-megállva mentek fölfelé a hegyi úton. Egyszerre tompa kiáltást hallottak a hátuk mögött. Az apáca jött mögöttük, és a karjával integetett, hogy megvárják.

– Mindjárt ketten leszünk, cimbora – szólt Penge. – Ketten könnyebben bírunk veled.

A szürke köntösű asszonyféle elérte a katonákat, aztán lenyírott fejről levette a kendőjét, és a megdermedt Vjuk vállára borította.

– Csak addig a fészületig – hörögte a zsoldos. – Nagyon bűnös vagyok.

Az apáca és a zsoldos ketten húzták-tolták a magával tehetetlen Vjukot a kőfészület felé. Egy darabig úgy látszott, hogy olyan messzire van az a fészület, hogy hármuk közül egyik sem érheti el soha. Mintha minden lépésüknél, amelyet előre tettek, a fészület ugyanannyival ment volna messzebb a hegyen. Az apáca hóval dörzsölgette a Vjuk meztelen mellét, hátát, és csodálatos bizalommal suttogetta fülébe:

– Mindjárt ott leszünk! Aztán lábadra húzzuk a Jézuska csizmáját.

Vjuk vacogva nézett az apácára:

– Hát van a Jézuskának csizmája?

– Hogyne volna! Nagyon szép, meleg, nagy csizmája van. Csak gyere, te szegény Vjuk! – így szólt az apáca, aztán szabadon levő karjával integetett a messzi fészület felé:

– Gyere, Jézuska, közelebb. Egy szegény katonának, aki a pogányok ellen harcolt, kell a csizmácskád! – kiáltotta.

Penge a lenyírt fejű asszonyféltre nézett, és látta, hogy annak nagy szemei lángolva tapadnak a messzi kőfészület felé. Sovány karjáról lecsúszott a hamuszínű köntös, és a kar bizalommal, hívogatólag integetett.

És a fészület mintha megmozdult volna. Mintha megindult volna lefelé a hegyoldalról, és jött-jött közelebb azokhoz, akik a nagy hóban feléje törtettek.

– Hozza Jézuska a csizmáit – kiáltott a nővér. – Neked is hozza, Penge!...

Penge arcán könnycsepp pergett végig, és naiv hit sugárzott a szeméből:

– Sohasem kockázom többé – dideregte –, csak még egyszer legyen csizmám.

– Jer, Jézuska, jer!... – sóhajtotta tompán Vjuk, és dermedten állott meg az út közepén.

S a fészület jött.

Már ott állott előttük, jobbra az úton, és a két zsoldos katona tágra nyílt szemmel bámult a kőkeresztre, amelyen egy töredezett, barna kő-Krisztus vala hóval befödve. De a lábakon, amelyeket szög vert át, két pár bivalybőr csizma függött. Két derék, nagy csizma, amelyben a zsoldosok nem ismertek a magukéra. Pedig az övék volt. A tolvaj nem bírván terhet, így szabadult a csizmáktól.

Vjuk erőtlenül hanyatlott a feszület alá. Már félig megfagyott, és szeme lezárult. Álmában sóhajtott:

– Jaj, be szép csizma! Aranypatkó van rajta, és berlini zsinórral van hímezve...

Az apáca leakasztotta a csizmát, és nehezen, erőlködve a Vjuk lábára igazította. Penge ezalatt hóval dörzsölte a bajtársát, de az már aludt, halálos dermedtséggel aludt...

A Jézus pedig a kőkeresztről csendesen nézte őket, a három boldogtalant, szerencsétlent, és az egyiket közülük magához szólította.

Krúdy Gyula: A mesék megmaradnak

Az utolsó mesemondó asszony a mi falunkban az öreg Filkóné volt, akiről egyszer már valahol írtam. Semmiféle más foglalkozása nem volt, mint a mesemondás. Nyáron, amikor az embereknek nem sok idejük van a mesék meghallgatására, bizony rosszul ment a Filkóné sora. Ilyenkor még ingyen is mesélt nekem, ha elcsíphetett a háza környékén. Egy kis viskóban lakott a falu végén, és két vén jegenyefa volt minden díszé az udvarának, hanem az a két jegenyefa akár a király udvarába is beillett volna. Hatalmas fák voltak, talán százestendősnél is öregebbek voltak, és valami olyan különös susogás volt állandóan a leveleik között, mintha élőlények laktak volna a gallyak között. A két jegenyefa alatt üldögélt Filkóné egész nyáron, mikor egyéb dolga nem volt. Azt szokta mondani, hogy ilyenkor tanulja azokat a meséket, amelyeket télen a falusiaknak elmesél. Rámutatott az egyik jegenyére:

– Ez a szomorú meséket mondja nekem!

A másik jegenyéről pedig úgy nyilatkozott, hogy az a vidám, mókás mesékre tanítja.

A jegenyék szavát persze Filkónén kívül senki sem értette, mert akkor nem is tudott volna ő megélni a mesemondásból. A fának nem kellett rézkrajcárok, sem ócska kendők a mesemondásért.

Ha jól emlékszem, egy krajcár volt egy mesének az ára. De volt olyan mese is, ami két krajcárba került. Ahány hallgató volt, annyi krajcárt kellett fizetni, mégpedig előre. Filkóné nem hitelezett. A kétkrajcáros meséknek nem lett volna hallgatójuk, mert két krajcár nagyon sok pénz falun. Hanem Filkóné értette a mesterségét. Mikor legérdekesebb volt a mese – úgy a közepe táján –, akkor egyszerre ravaszkodva akadozni kezdett, meg elhallgatott, mintha nem jutna eszébe a folytatás.

– Elfelejtettem, hiába, elfelejtettem... Öreg szekér vagyok már én, elakadok kocsikenőcs nélkül – mormogta.

A hallgatók már tudták, hogy ez mit jelent, és dörmögtek, zúgolódtak, de csak belenyúltak a krajcárka után, mert hiszen a Filkóné meséjének mindig a vége szokott a legszebb lenni.

Úriházaknál, ahol Filkóné amúgy megkapta a honoráriumot, a kocsikenőcsöt egy pohár borocska helyettesítette. Filkóné, a kis összeszáradt anyóka, megtörölte a száját, és felvillanó szemmel folytatta, mintha maga is kíváncsi lett volna a mese végére. Ha sok kocsikenőcsöt használt el, az öreg szekér vágatni kezdett, és Filkóné néha belezavarodott a meséibe. De még akkor is szépek voltak azok a mesék.

Már a ruházata is olyanforma volt a mesemondó asszonynak, amely szinte megkülönböztette őt a többi falusi öregasszonyoktól. Kis kalapocska volt a fején, amely körül volt tűzködve mindenféle madártollakkal. Ezek a tollak szerencsét hoztak annak, aki magánál hordta. Már nagydiák voltam, amikor egy ezüst huszonöt krajcárosért birtokomba vehettem egy darutollat a Filkóné kalapjáról. (Fájdalom, a toll elkallódott valahol.) Azonkívül mindig tarka ruhában járt a mesemondó asszony, amely ruhának lehetetlenül mély zsebei voltak. Persze ezek a zsebek az elemózsia elrejtésére valók voltak, de a Filkóné előadása szerint más hivatásuk volt. Ebben hordta a meséket. Mert hiszen a meséket hordani kellett. Nem volt azoknak lábuk, hogy el tudtak volna menni egyik faluból a másikba. Meg talán meg is fáztak volna tél idején.

Nemrégiben otthon jártam a falunkban, és miután még elég meleg napok voltak, bejártam azokat a helyeket a határban, ahol gyerekkoromban mászkáltam. A kis erdőben megtaláltam az odvas fát, amelyben bagolyfészek volt, és a temető mellett, a régi kápolnában éppen úgy susog most is a szél, mint akkoriban susogott, pedig szélcsendes idő volt. Megkerültem a falut. Odabenn a faluban egy és más megváltozott. Új házak támadtak a régiek helyén. És amint a falu ábrázata megváltozott, úgy változott meg az emberek arculata is. Csak egyes fákról, régi kerítésekről, ottfelejtett kapubálványokról tudtam megállapítani, hogy itt hajdan miféle ház állott. Míg az emberi arculatoknak csak egyes vonásai voltak ismerősek. Azok a vonások, amelyeket a mostaniak az öregektől örököltek. Szinte tudtam, hogy kinek ki is volt az apja, anyja... De azért az arcok és emberek mégis mások.

Itt azonban, a falu alatt, semmi sem változott. Most ugyanazok a vadvirágos veteményeskertek nyílnak a Sugó-patakra, mint azelőtt. A kerítések most is úgy düledeznek, és a régi fák ugyanazon a helyen állanak. A patak vígan fut a bokrok, vadvirágok között. Pedig a hidak száma azóta megnövekedett. Akkoriban csak egy híd volt a kertek alatt, amely hidacska a Marosiné, a szép özvegy menyecske telkére vezetett. Hej, csipkedték is eleget Marit a híd miatt. Pedig hát őhöz a híd nélkül is elmentek volna! Ma pedig majdnem mindegyik teleknek van hídjá. Talán a Marosiné száma növekedett meg, vagy a járás-kelest akarják megkönnyebbíteni?

A falut megkerülve, két jegenyefa ébresztette fel figyelmemet. Két fakirály, amelyek a törpe akácok, vékonypénzű nyírek közül magosán kiemelkedtek.

A Filkóné jegenyefái – gondoltam magamban, és meggyorsítottam lépteimet. Vajon él-e még a mesemondó asszony?

Csakhamar elértem a viskót, amelynek lonckerítése mellett annyit leskelődtem: hogyan tanulja Filkóné a meséket? Csakugyan a jegenyék szólalnak-e meg neki, mikor senki sem hallja?

A nap már a dengi dombokon járt, és piros párástja a dombok lejtőjén húzódott utána. Még egy lépés, és már túllesz a dombokon, az irigy dengiek maguk láthatják már a napot.

Beléptem a viskó udvarára, és egy törpe kutyácska élesen kezdett ugatni. Olyan ijedten, sivalkodva ugatott a kiskutya, mintha nem is kutya lett volna, hanem valami póruljárt gyermek.

A viskó alacsony ajtaján botra támaszkodva lépett ki Filkóné. Egy fejjel kisebb lett azóta, és a magatartásából látszott, hogy már nem lát, de tarka ruhája, tollas kalapja a régi. Halkan és fájdalmasan kért, hogy nyújtanám ki a kezem, közben a sivalkodó ebecskét csillapította:

– Hallgass már, te pokol fajzatja, mert tüstént szétzúzom a fejed. Nem látod, hogy finom keze van az uraságnak? Inkább örülnél, te átkozott dög, hogy végre-valahára látogatót kapunk. De ugyan minek is köszönhetjük a szerencsét? Csak nem az adótól tetszett talán jönni? – tette hozzá ijedten.

Megnyugtattam. És elmondtam, hogy gyerekkoromban hallottam mesélni. Tud-e még mesélni?

A kezemet fogta, és úgy tipegett a tuskóhoz, amely a két jegenye között a földre volt állítva. Csak mikor elhelyezkedett a tuskón, akkor eresztette el a kezem, s a botjára támasztotta összeaszott fejét.

– Mit is tetszett kérdezni? – szólalt meg ekkor, de valahogyan más hangon, mint az előbb. A tuskón ülve mintha rátalált volna régi hangjára, amely egyszerre a fülemben csengett, és megelevenedtek a mesék, amelyeket tőle hallottam. A botocska a kezében a mesebeli öreg anyóké, ő maga az erdőn kis háza küszöbén üldögél, és királyleányokról, hercegekről és a kék hegyekről álmodozik. Volt valami színészkedés a tehetetlen anyókában, amelyet egyszerre magára öltött, midőn a mesemondásról hallott.

– Tudok, igenis tudok még mesélni, de már nincs kinek mesélni, mert most másféle mesék járnak. Tegnap vagy talán azelőtt, már nagyon régen meséltem utoljára. Három kis grófkisasszonyka jött az öreg Filkónéhoz, három ragyogó csillag, a lábuk fehér, mint a frissen hullott hó, és a hajukban vadvirág volt. És három aranykrajcárt hoztak. Azazhogy csak kettőt. De az egyiket visszacsenték a zsebemből, mert már nem látok jól. Az apjuk, a Kékhegyek fejedelme, azt mondta, hogy ne haragudjak a leánykáira, majd megtépázza otthon a hajukat. Csak hogy ne haragudjak a kis grófkisasszonykákra...

Elhallgatott, és elmerengve hajtotta le a fejét.

– Hogyan is volt tovább?... A Kékhegyek fejedelmének az inasa varázsló volt. Lóból vitézt, mezei virágból leányt tudott varázsolni. Az öreganyjától tanulta ezt a mesterséget, akit magam is ösmertem. Itt lakott Tabon, és ha megdörzsölték a talpát, akkor boszorkányozott. Szép, fiatal boszorkány lett, de mindig annak kellett megdörzsölni a lábát, akit el akart varázsolni. S éppen ezért, mikor már nagyon öreg volt, folyton csak azon rimázkodott, hogy dörzsölje meg a lábát valami fiatal legény. De nem merte senki sem megdörzsölni, mert mindenki attól félt, hogy az öreg boszorkányból szép, fiatal boszorkány lesz, és aztán vége az illetőnek. Világgá kell neki mennie.

Ennek a kis unokája volt a Kékhegyek fejedelmének az inasa. Azt mondja az inas: az arany krajcár helyett vigasztaljuk meg valamivel ezt a szegény Filkónét. Eleget szenvedett már életében, eleget mesélt a varázslókról, boszorkányokról és gróf kisasszonyokról. Hadd segítsenek egyszer már rajta a varázslók – ezt mondta a boszorkányinas, és megígérte, hogy a legközelebbi holdtöltekor

eljön hozzám, és megdörzsöli a lábamat. Megdörzsöli mind a kettőt... S akkor én olyan szép és fiatal leszek, mint tizenhat esztendőskoromban voltam. Hosszú szőke hajam a sarkamig ér, és a két szemem ragyogni fog, mint két csillag. Liliomfehér lesz a vállam újra, és rubinpiros két ajkamat sohase fogja férfiszáj érinteni, csak azé az egyé, Kelemen Jóskaé, aki elvarázsoltva ül messze idegen országban, egy nagy erdő közepében... Mert tetszik tudni, Kelemen Jóska volt az én jegyesem, akit én megcsaltam, amíg katonasorban volt. Azért lettem ilyen öregasszony. De már nem messzire van a holdtölte. Jön a boszorkányinas, és márványpalotában, zengő rózsakertben fogunk majd lakni. Mindig nézem a holdat, és érzem, hogyan simulnak el a ráncok az arcomon. Most már harminc éves vagyok. Holnapra még kevesebb... Négy fehér lovon megyek Kelemen Jóskaért. Hát mit is tetszik akarni? Meséljek talán valamit? – kérdezte szinte boldog hangon.

Elgondolkozva mentem hazafelé.

Ettől a szegény öregasszonytól az élet elvett mindent. És érte cserében semmit sem adott. De a mese, a mesebeli élet hűségese maradt hozzá. Nem érzi az élet kegyetlenségét. Szövi-fonja a meséket tovább, amelyeket most már valóságnak hisz maga is. Az öreg Filkóné, aki életében annyi lelket vigasztalt meg, ringatott el a meséivel, most önmaga is az egykori meséken szenderedik el.

Lukáts János: Emberi szikra

(Álmosdi ébredés)

– Ez az a ház... – egyetértően bólintanak, és elindulnak a zöldre festett ajtó felé. Viola szobrot lát a kertben. A szobor feje félrebillen, két kezét keresztbe teszi a melle előtt. Embermagas a szobor, a szemébe lehet nézni. Az egyik szemébe, egy szeme van. Elakad a szavuk...

- Ilyen volt?
- Biztosan ilyen. Félénk és légies. És vak a fél szemére.
- És alig van haja, itt oldalt egy kevés. Mint egy öregnek...
- Talán öreg volt fiatalon is.

Keresztbe teszi a két kezét a mellén. Elhárít vajon, vagy inkább átkarolna? – ki tudja, mire gondolnak.

– Jó napot, kedveseim hozzánk jöttek? – barátságos hang szólal meg a hátuk mögött. Mosolygós falusi asszony, kulcsot vesz elő köténye zsebéből, megnyitja az ajtót, úgy kérdezi őket:

– Honnan jönnek, lelkem?

– A fővárosból.

– Nagyon jól tették. Ferencke várja magukat, minden vendégnek örül – kicsi zavarral nevet az asszony. – Nekem, tudják, nekem Ferencke...

– Ferencke?

– Igen. Én a Panna néni vagyok. Tudják, ki volt a Panna néni? – Lőrinc és Viola nem tudja, az asszony kezébe veszi a vendégek két kezét. – Panna néni volt, aki a ház gondját viselte. Afféle cseléd, ahogy akkor mondták, én inkább azt mondom: mindenes. A Ferencke volt a mindene. Az Ágnes nagysága – tudják: az édesanyja – gyöngye asszony volt, beteges...

Panna néni beljebb tessékeli a látogatókat. Óvatosan megállnak a konyha közepén:

– Szép ház volt ez, akkor zsidelytetőt hordott, ma nád fedí, a zsidely nekem jobban tetszene. A homlokzata az utca felé néz, ahogy az úri házakat akkoriban építették, a parasztporták az udvarra nyílnak. De a konyha – az konyha volt itt is.

Viola a komódot vizsgálgatja, a stelázsit. A tányérokat csak szemmel, a kanalakat kézbe adja Panna néni. Lőrinc a kemencét fürkészi, vagy inkább azt a szörnyűséges fekete lyukat, amely fölött sötétlik és eltűnik a vályogtetőben, akárcsak a pokol fordított kapuja.

– De azért azt látják, én nem **az** a Panna néni vagyok, aki a Ferenckét tanította járni meg öltöztette. Én az unokája vagyok annak a Panna néninek, vagy dédje, vagy hogy is mondják. Itt, a házban szolgáltunk mind, máig is, én is, és – zavartan nevet – és itt mindenki Panna néni lesz.

Félelmet kelt az ásító kemence, szögletes, két hasábfába benne, hogy lássa a látogató, mire is használták, ezek a maiak nem tudnak semmit! Lőrinc behajol a kemence széles nyílásán, a feje is beférne, ha éppen úgy akarná...

– Na, látja, lelkem – fordul Panna néni Lőrinchez –, hát ez az a kemence! Tudja... – Lőrinc nem tud semmit, de valami rossz sejtés kezd mozgolódni benne. – Hát, amelyikben a Ferencke megvakult. Amikor a szikra a szemébe pattant.

Viola megragadja Lőrinc kezét, rémülten néz a sötét odúra, aztán Panna néni kontyba fogott fehér hajára.

– Beteg volt az istenadta, himlő kínozta, nem akart múlni a baja. Akkor úgy tudták a falusi asszonyok – hol volt akkor még orvos! –, hogy melegbe kell tenni a himlős beteget, szárazba, akkor kimegy belőle a baj. Panna néni is így tudta, de bizony még az Ágnes nagysága is!

Viola rémülten néz az asszonyra:

– És betették a kemencébe a kicsi Ferencet?

– Be bizony, kedveseim! Ha megfázott, ha köhögött – be. Hát még, ha a himlő nem akarta elhagyni!

– Csak úgy bedugták a kemencébe, és rázárták az ajtót?

– Az elején félt, aztán már ő maga is szívesen mászott be – Panna néni lehajol nehézkesen, eligazítja a fahasábokat –, játék volt ez neki. Persze, a himlő, az komoly dolog, akkor – így mesélték – sírt szegény, meg nyugösködött. Aztán szépen beültették a sarokba, oda, ni, leghátulra, adtak a kezébe valami faragott bábót, attól megnyugodott, azt rázogatta, szegénykém! – Panna néni most Lőrinc kezét szorongatja, férfiember, jobban ért a technikához: – A tűz, az itt égett, elöl, látja, kedveském, ebben a mélyedésben. Ott, hátul a gyerek biztonságban volt, járt a meleg, száraz volt a kemence, igazi orvosság volt! Hányan meggyógyultak akkor abból a bajból ebben a faluban is!

– És hányan nem! – nyögi-sziszegi Viola, és kezével a stelázsi sarkát szorongatja.

– Igaz, igaz! De hát aztán ő is meggyógyult, a himlőből meg. Csak hát, ugye, a szeme. Jaj, Istenem, nem kellett volna azt az ajtót kinyitni olyan hirtelen.

– Talán inkább becsukni! – kockáztatja a véleményét Viola. De Panna néni jobban tudja, százszor hallotta, régiektől, hajdan volt Panna néniktől is:

– Dehogy, dehogy, kedveském! A kémlelőn át látták, hogy ég a tűz, de csak módjával, pislákol, a lángja meg a füstje fölfelé megyen, oda, a kürtőbe, szépen lassan. Csak, hát, ugye, az Ágnes nagysága...

– Az édesanyja, de hát hogy is engedhette! – Viola már a könnyeivel küszködik.

– Jaj, bizony az baj volt, nagy baj. Úgy mesélik, hét miatyánkot kell elmondani, félig mormolva, és utána óvatosan nyitni ki a kemenceajtót. Hogy a parázs lassan kapjon levegőt, ne lobbanjon fel. Akkor aztán kiszedni a hasábokat lapáttal, aztán utána lehet a gyereket is. De, szóval, mondom, az Ágnes nagysága már nagyon sietett – nem volt az hét miatyánk, de még öt sem! –, és kirántotta az ajtót, a tűz fellobbant, nagyot pattant a parázs, a Ferencke meg látta az anyját megjelenni a kemenceajtóban, hajolt felé, jaj, édes Istenem, akkor történt a baj, éppen akkor, a végén. – Panna néni két kezét az arcára szorítja, úgy csóválja a fejét.

Lőrinc ott guggol a kemence előtt, ujját bekormozza, *azzal* a korommal, és most már Viola szorongatja a Panna néni karját.

– És mi történt aztán a kis Ferencsel?

– Hát mi?! Volt sírás bőven, tőle is, meg a nagyságától is, meg a Panna néni is, alig mertek a nagyságos úr szeme elé kerülni – elhallgatnak, a fejüket csóválják.

– Az a kicsi gyerek... mennyi volt, hároméves vagy négy? Amúgy is olyan vékonyka fiú volt, ugye...

Csak félve mondja Panna néni:

– Talán Isten büntette meg, amiért kevesebb volt a mi atyánk, meg talán el is kapkodta az Ágnes nagysága! Úgy lehetett... – Panna néni zavarában a kezeit tördéli.

– De Panna néni, ez inkább ráolvasás volt, nem imádság. Afféle babona! Csoda, hogy nem lett még nagyobb baja!

De Panna néni a fejét csóválja, ő a maga igazát hiszi.

Továbbindulnak a konyhából, az apró ablakos dolgozószobába, a falaknál könyvespolcok, almárium, ezek talán akkor kerültek ide, amikorra Ferenckéből már Ferenc tekintetes úr lett.

– Vajon hogy látja a világot egy három-négy éves gyerek, ha csak a világ felét látja? – Viola biztosan nem várt választ erre a kérdésre.

– És ha tudja, mert tudja, hogy mindenki látja a vakságát!

Az ablak előtt a csavart lábú, elegáns íróasztal, porzóval, tintatartóval meg egy márványfigura, hogy a leveleket nyomtassa. Lőrinc odaképzeli az íróasztal mellé a ház urát, jobbáiban a lúdtollat tartja, balját az asztalon nyugtatja, kinéz az apró ablakon, hársfa borít árnyékot a házra.

– Azért lett ilyen fájdalmas, amit írt? Ilyen töprengő? Vajon képes volt megszokni, meg lehet szokni a vakságot is? Vagy éppen, hogy jobban vigyázott a megmaradt szemére? A megszőkült világra...?

– Hát az életét tönkretette az a hitvány szikra, az az esztelen, véletlen parázsdarab, de lehet, hogy talán az gyújtott fel benne valami mást... Amit csak a világosság szélére állított ember láthatott. A szikra, amit az emberek hoztak rá? Vagy ez nagyon bizarrul hangzik?

– Nagyon, de az is nagyon bizarr, hogy egy kisgyereket beültetnek a tüzes kemencébe, hogy meggyógyítsák...

– És meggyógyul.

– És, mit gondolsz, amikor a *balsorsról* írt, amely *régen tép*, a saját sorsára is gondolt?

– Lehet, egy kicsit talán. De azért ez nem ilyen egyszerű... Már ott állnak megint a szobor előtt, a kertben, mögöttük szerénykedik Panna néni is:

– Jöjjenek el máskor is, a Ferencke várni fogja magukat, kedveseim! – miközben maga se tudja, egy mindenesnek illik-e a vendég után integetni.

Csokonai Vitéz Mihály: Rhédei Lajos úrhoz

Magyar fejedelmink nagyságos gyermeke,
Lelkestől-testestől a virtus remeke
Ízlés terjesztője, tudomány barátja,
Királynak, nemzetnek egyaránt sajátja,
Te, kit a szerencse jó és rossz időbe

Nagynak látván, fél már venni üldözőbe,
Kinek Festeticshez úgy von természete,
Mint azon centrumnak kisebb kerülete –
Rhédei! ha munkás elméd kinyúgodott,
Halld meg, egy poéta rólad mit álmodott.
A sáfrányozott ég már gyengén pirúla
S a homály és álom egyaránt hígúla,
Tisztább s igazándibb képecskék valának,
Amelyek elméink körül zsibongának,
Már kezdtük, de gyengén, a terhet érezni,
Mely a feljött nappal szokott ránk érkezni:
Midőn úgy képzettem a nyugvás ölében,
Mintha lettem volna Tempe mezejében,
S ott a téli estvék hosszas únalmában,
Magánosságomnak nádas hajlékában
Olvasnám vak sorsát az emberi fajnak,
Ropogó lángjánál holmi száraz gallynak.
Egyszer csak előmbe tűnik bámúltomban
Hazám Géliussa háromszín bársonyban.
(Felséges látomás!) szép is, bús is vala,
Mint a szürettáji napnak egy hajnala.
És „Mit késel, úgymond, közreadni saját
Ifjúi elmédnek aprólék adaját?
Tedd fel bátor szívvel hazád óltárára
Tavaszdod zsenyéjét, melyet régen vára:
S hogy majd emberkorod becsesebb gyümölcse
Háládatosságod szaruját megtöltse,
Siess elhullatni már a virágodat,
Szárnyan jár az idő. Becsüld meg napodat.
Tudod, hogy magános fogadástétele
A legfontosb adót fizetteti veled,
Hogy megmaradt részét világi pályádnak
A hét magyaroknak szenteljed s Árpádnak?
Siess a vitézek oszlopát feltenni
S nemzetünk nevében háládatos lenni!”
E szóra előttem terem, mint a villám,
Kassa fogházában rég senyvedő „Lillám”;
Víg Anákreonom mellette mosolyog,
Mely a Duna partján régóta tébolyog;
Több szüleményim is körülte látszanak,
Melyek a váradi bölcsőben ringanak;
Meglátom, magamba szállok s így felelek:

„Nagy lélek! örömet szívték én velek,
De lám tőlem messze és sokfelé vagynak,
Bajos útja van most mind sárnak, mind fagynak,
Szekerest nem kapni, vagy pedig oly drága,
Hogy borsos az ember literátorsága.
Van ugyan egy könnyű római lecticám,
Abban a Hágón is majd úgy néznének rám,
Mint egy proconsulra, vagy no, csak póstára:
De honnan köthessek egy derest rúdjárá?”
Még alig mondtam ki: előttem hortyoga
Egy karcsú paripa, csikó volt a foga.
Serényje loboga. „Nézd, mond a Genius,
Két szárnya van, gyors ló: ez ama Pegazus.
E' már a Dunának zajlódó habjain,
A tótok bércein s a Hágó csúcsain
Egy akaratodra könnyen általviszen,
S a nép poétának, nem postának hiszen.
Rhédey, ki szárnyat fűz a jó szándéknak
S paripát ad alá nyűgnek, haladéknak,
Rhédey küldi ezt...” A bámulás s öröm
Felébreszt. Nincs semmi. Nézek, fejem töröm.
Hát sem ló, sem álom. A munkám Váradon,
Bécsben, Pesten, Kassán... Magam meg a padon.
S ím, tűnődésemben így szók érdekelnek:
„A két szárnyán kívül álmaid bételnek!”

Ádám Tamás: Megyek utánam

Megyek utánam, követem magam.
A beton-vadonban eltévedek, lyukas
cipőm nem illik nyomomba.

Vörös téglát vet felém a nap. Égő
árnyékomra lépek, talpam füstölög,
így hagyok jelet magamnak.

Követem az égen rajokban vonuló
fekete betűket, a fáslizott csontok
szomorkás, ütőképes seregét.

Megyek utánam, követem magam.
Elérek a szögekkel teleszórt Golgotáig,
szemhéjamra vércsék tapadnak.

Ádám Tamás: Üzenőfal

Rendezem a csontokat az üzenőfalon.
Leltározok, térdkalácsom horpad.
Naprakész a hiány, itt állok bordáig
csupaszon. Ritkán találkozunk,
sohasem.

Az üzenőfalon csontokat rendezek.
Elvitted a sárga fejű rajzszöget,
utolsó sóhajom. Parafában jajdul
késem, visszafele forog egy karcos
bakelitlemez.

Maradt tán a csontokon pár
ujjlenyomat, temethetetlen bűnjelek.
Fogsorod mintázata puha még, és
néha elhiszem, hogy tisztán közeledsz.
Ritkán találkozunk, sohasem.

Köves István: Landscape 2022

Ez évben pocsék egy ős követte a nyurga nyarat,
egyre csak a kihűlő sár cuppogott a feketülő támfalak közt,
végül a szipogó, szottyos borszőlőt is földre verte a jég,
kerengő vetési varjak árnyékában remények (me)rengnek.
Eltűntek faluvégről a földre romlott várpalánkok,
e süppedt, sírva sárló tarló maradt helyében a lapályon,
hol csüggedt, szalmás szellő cipeli az ős szagát,
bénultan bókolnak a báméskodó, borzas bokrok,
bódult bogár karistol a hallgatás opál tejüvegén,
s mi is rejtőzködünk, akár a remegő ollójú remeterák.
Most cserregő csókák járnak csapdosva a szutykos ősi tájat,
szorgos töviseivel rezgő szederág indái rengnek tekeregve,
szerte a hazában ismét muslincás-cefrezűs csönd lapul,
s az ólomhabos felhőkből a felderítődrónok kamerái azt látják,
értünk összehúzzák, jó szorosra, ágrácsaikat a lemeztelenedett fák.

Köves István: Papírpohárból

Manapság faluhelyen könnyebb, már
nem jár az üveges hintó a bokrétás lovakkal,
kikísérés, gyászmenet sem dukál senkinek,
mélyhűtőből teszik a távozót a ravatalozóba.
cédéről szól a szentséges mise, rendelt temetés,
tálcáról isszuk, papírpohárból a búcsúztató felest,
állva, lesünk körbe, melyikünk lesz a következő,
tudjuk, errefelé nem válogat a halál, vaktában vág,
s nem nagyon válogat a pap, a pópa sem.
Búcsúztat a hajnali harang, kormosan kondul,
szedett-kötött csokor is kerül a bolti mellé,

a mihaszna-rossz ember temetősen is annyi a nép,
a virág, a szalagos koszorú, a füstölő, a még mi,
mint a szeretett, megsiratott jó emberekén,
a félvak mindenkié kutya rémülten kering
a kifelé sorjázó gyászolók csoszogó lábai közt,
az emlékeket búcsúztató, zászlós csöndben azért
a kellő pillanatban csak átítat mindent az áhítat,
közbe már csak a temetőkapu nyikkan sarokvasán.

Jahoda Sándor: A bíbort viseli Ő

Richelieu bíboros ekkor a csengőjéhez nyúlt és vadul rázni kezdte. A Titkár, mintegy gombnyomásra, pillanatnyi késlekedés nélkül belépett.

– Hallgatóztál? – förmedt rá a bíboros.

A Titkár a füléhez tette a kezét.

– Hogy tetszett mondani, Eminenciás Uram?

– Á, úgy teszel, mintha süket lennél... Ha te is úgy, én is úgy. Fél-embernek fél-fizetés jár...

– Hogyan?!

– Na, látod! Mindjárt visszajött a hallásod, mi? Mi van a királlyal? **Gyógyul?**

– Rettentő szomorú, Eminenciás Uram. A halálát várja...

– Mi... miket locsogsz itt, összevissza?

– Már meg is íratta a végrendeletét. Attól tartok, hogy...

A bíboros elsápadt. Aztán gyorsan összeszedte magát.

– Küldd el hozzá az **én** orvosomat! Gyerünk, lódulj!

A Titkár elsietett. A bíboros megtántorodott, és valósággal beleszédült a karosszékébe.

– Nem halhat meg, nem halhat meg, ez nem történhet meg... – motyogta halkán maga elé. –

Éppen most. A Művem még nem végeztem be... lehetetlen... Ha Ő meghal, nekem végem...
Megölnek ezek a... ez a legkevesebb...

Hirtelen felpattant és kezét hátul összekulcsolva, járkálni kezdett a szobában. A gyertyák lángját

majdnem eloltotta a szapora mozgása keltette szél. Kopogtak az ajtón. A bíboros nyugodtságot erőltetve magára, visszaült a székébe.

– Tessék!

A Titkár, besietett. Kissé ki volt fulladva. A bíboros összevont szemöldökkel nézte.

– Nos? – kérdezte.

– Hívhatja Önt!

– Engem?

– Igen, Önt, Eminenciás Uram.

– Készítsen elő tollat és papírost. Előbb diktálni fogok.

– Igenis!

– Tehát. „Mindenkinek, akit illet!”

A Titkár sebesen ír.

– „Én, Richelieu bíboros...”

Kopogtatnak az ajtón. A bíboros felriad. A szívéhez kap.

– Te... ssék! – szól rekedve.

Egy fekete ruhás szerzetes lép be, gyászos arccal. A bíboros elsápadva nézi. Aztán megkönnyebbül.

– Á, te vagy az, József atya? – mosolyodott el a bíboros. – Milyen híreket hoztál?

– **Rosszakat**, Eminenciás Uram!

A bíboros ismét elsápad. A Titkárára néz. Az meg kionson.

– A... király?...

– Igen.

– Mi van vele? Meghalt?

– Még nem. De semmi jót nem mondhatok.

– Úristen! Hát még?

– A spanyol király Szervezkedik Ön ellen. Franciaország ellen.

– Már megint? Hát nem fér a bőrébe?

– Medici Mária is átállt...

A bíboros a szívéhez kap és összeesik. József atya rögtön lehajol hozzá.

– Eminenciás Uram! Mi történt veled? Mondj valamit, az Úristenre kérlek!

– Félek... hogy már végem, barátom... – nyögte ki nagy nehezen.

József atya kirohan a Titkárhoz.

– Azonnal hívd az orvosát!

– De ő most a királynál van...

– Akkor is hozd ide, ez államérdék!

A Titkár ellohol. József atya próbálja fölsegíteni a bíborost, de nem megy neki. Lekuporodik mellé.

– Barátom, mindjárt jobban leszel! Rögtön jön az orvosod!

– Nekem már úgyis... mindegy... a művem befejezetlen marad... kitörlik... az emlékezetem... a történelem lapjairól... agyó, Armand du Plessis... agyó...

– Richelieu bíboros!

Az orvosa kiáltotta ezt, miután valósággal betört a szobába. Rögtön lehajolt a ziháló beteg mellé.

– Itt vagyok! Semmi baj, semmi baj! – szólt, majd odasúgta a sápadt József atyának. – Mi történt, tulajdonképpen?

– A... király rosszulléte annyira felzaklatta, hogy...

– Kérem, segítsen felemelni.

Az orvos és József atya együttesen fölemelte, és az ágyára tette a nyöszörgő beteget. Megjött a Titkár. Szinte fulladozik a nagy sietségben.

– Baj van! – hörgi.

– Mi a baj? – kérdezi az orvos.

– A király, amint megtudta, hogy az Eminenciás Úr rosszul van...

– Igen?

– Sokkal rosszabbul lett!

A bíboros közben egyre hangosabban nyöszörög.

– Ez valóban nagy baj... – szólt tűnődve az orvos.

– Mi tegyünk, uram?

– Csak egy dolgot tehetünk, mert különben bekövetkezik a katasztrófa...

– Mi lenne az?

– Mondd meg a királynak, hogy...

– Igen?

– Mondd meg neki azt, hogy... *A bíboros jobban van!*

– *Ezt* mondjam neki? – értetlenkedett a Titkár.

– Ezt, ezt. Csak ennyit. Menj és mondd meg neki!

A Titkár rakétaként elsüvített. A bíboros elképedve nézte az orvost.

– Mi... mi ez? – rebegte alig hallhatóan.

– Várjuk meg a végét. Nyugodjék meg.

– Várjuk meg a végét? Nyugodjak meg?

– Persze.

A bíboros felült az ágyán. József atyára pislantott.

– Hát jobban lennék?

A Titkár visszaérkezett, és majd összeroskadt a fáradtságtól. De mosolygott. A bíboros és az orvos kíváncsian figyelte. József atya fölállt.

– No? – kérdezte az orvos.

– Már az erőlevesét kanalazza...

A bíboros hirtelen felugrott, odalépett a Titkárához és két kézzel megragadta a nyakát.

– Miket beszélpsz?!

– Ö... kérem, Eminenciás Uram... ne fojtogasson... még megfulladoook...!

– Ne bántsa, kérem, Nagyuram! – szólt az orvos, és lefogta a bíboros kezét.

– Ezek szerint... Jobban van? – kérdezte a bíboros, merengve, és otthagya a Titkárt.

– Kiváló egészségnek örvend – szólt a Titkár, dörzsölgetve a nyakát. – Mint ahogy, szerintem már Ön is – tette hozzá.

A bíboros jobbra-balra hajlongott, ropogtatta a gerincét és hitetlenkedve csóválta a fejét.

– Én is jobban vagyok! – kiáltotta aztán.

– Magam is azt hiszem – jegyezte meg az orvos.

– Menj és jelentsd a királynak, hogy már teljesen meggyógyultam! – parancsolt rá a Titkárra.

– De hiszen...

– Mit „dehiszen”?

– De hiszen... én már az előbb is ezt mondtam a királynak!

– Á, vagy úgy! Helyes, helyes. Akkor... hozass nekem is erőlevest! De dupla porciót ám!

Jahoda Sándor: A nagyon nagy Károly

A két szerzetes nagyon összekülönbözött. Egymaguk voltak csupán, a klostrom író- és másolótermében, az idősebb, tapasztalt Publius testvér, és a fiatal, heves Anzelmus testvér. Nyáréjszaka volt. Jócskán éjfél után járt az idő, és már vagy fél órája vitatkoztak a gyertyák imbolygó lidércfényeiben.

– Akkor is azt mondom, Anzelmus, hogy trehány vagy! – dörögte Publius.

– Hogy mondhatod ezt, Publius? Én mindent tőlem telhetőt megtettem!

– Minden tőled telhetőt?! Akkor mégis, magyarázd már el nekem, hogyan létezhet az, hogy azt írod: „Születése napjaként teljes egyöntetűséggel kijelenthető az, hogy április 2-án született.” He? És hogy írhatod azt, hogy: „Az asztrológusok számára születési adatai kifogástalanul rendelkezésre állnak.” Miközben a születési évét hol 742-re, hol 743-ra, hol pedig 747-re teszed. Ráadásul azt nem is írod, hogy melyik napon, hány órakor született. Kérdem én, hogyan lehet így „kifogástalan horoszkópot” készíteni, mint írtad? Neked elment az eszed!

– Nekem ment el az eszem?!

– Igen, neked. Olyan Nagy Károlyt eszeltél ki, aki a lehetetlennel határos! Nekünk hiteles, életszerű anyagot kell leadnunk, nem érted, Anzelmus? Suger apát úr nagyon pipa lesz ránk, ha...

– De hisz...

– Na, csak semmi kifogás! Fogj hozzá és javítsd ki! Olyan legyen, mintha tényleg élt volna. Gyerünk!

– Lesz szíves, Publius testvér nem parancsolgatni nekem? Igen hálás lennék.

– Elég legyen! Dolgozzunk tovább. Én megalkotom Károly testi valóját, te meg írd meg a sorsát. Ilyen egyszerű. Csak egy kis fantázia, Anzelmus barátom!

Anzelmus morogva látott neki munkájának. Publius pedig, tollát rágcsgálva, az ablakon át a csillagos égre emelte tekintetét.

Másnap éjjel, már egymás írását olvasták.

– Már megbocsáss, Publius testvérem, de nem értelek! – mondta Anzelmus kikerekedett szemmel.

– Mit lehet ezen nem érteni?

– Hát például azt, hogy 201 centiméter volt, állandóan lóháton volt, és 19 gyermeke született, továbbá azt, hogy nem tudott írni...

– Nem értem a problémát.

- De akkor meg hogy tudott törvényeket írni?
- Miért, diktálni nem lehet? Ej, ne oktondiskodj már!
- De a negyvennégy év uralkodása alatt negyven éven át háborúzott!
- És?

– Hogyan lehetett akkor, hogy, mint írod: „Ő volt az első európai, aki néprajzkutatóként tevékenykedett, mert gyűjtötte a régi dalokat. Nyelvészként is jeleskedett. Sőt, Károly az egész elvadult latin nyelvet és írást tisztította és csiszoltatta.” Mit tudsz erre mondani?

– Mármint mentségemre, Anzelmus? Hogy jössz te ahhoz, hogy engem bírálatsz? Hát mit képzelsz te?!

– De hisz Suger apát...

Gyanakodva néz Anzelmusra. Anzelmus szomorúan sóhajt egy nagyot, aztán folytatja.

– Hát nem érted, hogy itt és most; mi éppen történelmet hamisítunk?

Publius testvér fejét csóválva elmosolyodik, és szelíden, joviális barátsággal Anzelmus vállára teszi a kezét.

– Anzelmus, Anzelmus, te még... hm... nagyon fiatalka vagy... nézd...

Anzelmus kételkedve nézi. Publius testvér föláll és az egyik írópultról leemel egy kancsó bort és két kisebb fakupát, majd odaviszi hozzájuk. Megtölti borral a kupákat, egyiket odanyújtja Anzelmusnak, és megfogja a magáét.

– Beszélgessünk, testvérem! – fölemeli a sajátját – De előtte, igyunk!

Koccintanak. Anzelmus komoran kortyolja a borát; Publius is egy jót kortyol, és örömtől csillogó szemmel figyel elkenődött társát.

– Igyál még, na! Helyes, csak nyugodtan, van még. Borunk is, időnk is. Figyelj rám!

Anzelmus szemein az enyhülés jelei mutatkoznak; sőt némi mámor jelei is. Kíváncsian figyel Publiusra.

– Így már jobb. Nos, te most nyilván azt hiszed, hogy mi történelmet hamisítunk – Anzelmus szólni szeretne, de Publius int neki. – Várj, hadd folytassam! Amit mi teszünk, az, egyszerűen szólva nem más, mint hogy: történelmet írunk...

Anzelmus csak néz tátott szájjal. Publius is elhallgat. Egy darabig nézik egymást: Anzelmus hitetlenkedve, Publius barátságosan mosolyogva.

– Nyilván meg kell emésztened az előbbieket – folytatja Publius –, de ne legyenek rossz érzéseid. Suger apát úr nem véletlenül minket bízott meg ezzel a nagy feladattal. Két jó tollú, kreatív emberre volt szüksége. Ezek volnánk mi.

Anzelmus, némi kaján fintorral mondja:

– Értettem Tehát találjuk ki, vagy inkább: fel, a múltat.

Publius elkomorodik.

- Ezt úgy mondod, mint aki most, ebben a pillanatban jött volna rá, hogy mire készülünk.
- Félreértesz, Publius. Én csak lelkiismeretfurdalásból, bűntudatból...
- Várj, várj! Kérdeznék valamit.
- Parancsolj. De én előtte még...

Anzelmus újra iszik, az utolsó cseppet is kiissza a pohárból. Publius bólint és folytatja.

– Tedd a kezed a szívedre: szerinted van olyan ember, aki emlékszik a 200 vagy akár még több évvel ezelőtt történt dolgokra? Én erősen kétlem.

– Most, hogy mondod...

– Gondolj bele, ha azt mondom Vladelmár császáré volt az egész ismert világ, mondjuk 350 éve, akkor...

– Értelek, értelek! – mondja Anzelmus lelkesen.

– Na, ugye! Honnan tudja bárki is, hogy nincs igazam? Hogy egyáltalán létezett-e ez a bizonyos Vladelmár császár?

– Mondjuk, a nyomok... teszem azt, épületek, műalkotások vagy az azokból az időkből származó írások...

Publius föltette a kezét, és tenyerével az írópultra csapott.

– Te nem is tudod, mennyire igazat mondtál!

– Márhogy?...

– Pontosan! Mert az egyéb leleteket, épületeket például, nehezebb bizonyítékként nem elfogadni, ellenben az írásokat, vagyis az okiratokat, krónikákat, szerződéseket, jelentéseket, birtokleveleket, kódexeket, egyebeket simán meg lehet hamisítani...

Anzelmus lehajtott fejjel, halkán motyogja maga elé:

– Vagyis a történelmet...

Publius Anzelmus vállára teszi a kezét.

– Ne folytassuk inkább, amit elkezdtünk, Anzelmus?

Anzelmus fölneéz rá és rekedten szól:

– Igyunk még előtte.

Publius örömmel kel fel és kitölti maguknak a kancsóból a maradék bort, majd átadja Anzelmusnak a poharat, így szól:

– A szent küldetésre!

– A... szent... küldetésre...

Egy hajtásra kiisszák a bort. Aztán Anzelmus szemében hirtelen fény gyúl.

Marcius, Tizenötödike (2022/11-12.szám)

– Már meg is jött az ihlet! Máris rengeteg ötletem van!...

– Jól van, barátom, szívből örvendek ennek.

Anzelmus, oda se figyelve, ráborul az írópulttra, belemártja a tintába a tollát, és sebesen írni kezd. Publius elnézi őt egy darabig, majd mosolyogva odalép a saját írópultjához; az ég felé néz és elkezd ő is dolgozni.

Deák Mór: Leányfalu

erre a téli éjszakára
a Dunát belepi a pára
nem tudom mit keresek a parton
én az eltűnő szárcsalábnyom

nincs ok nem keresek okot
magam is következmény vagyok
nem látok és nem hallok senkit
talán ezért vagyok most pont itt

talán ezért vagyok most mindenütt
nem hangzik kiáltás se fütty
és nagyon mély már a csönd bennem
talán a Dunában kéne lennem

valahogy mintha minden hívna
s én megbizsergek a hívásra
minden hívásra bizsergetem
fagyott folyók az ereimben

nem is túl távol van egy kályhám
nem is túl messze van egy örvény
a borostyánban az apró zárvány
megnő és leheveredik mellém

várva hogy kilépjek abból
ami rám van zárványosodva
a köd átláthatatlan fátyol
és csak hív mindig távolabbra

Deák Mór: Valahol halkan

valahol halkan hagymát süt egy asszony
hagy engem meghalni s én hagyom hogy meghaljon
érezem az illatát s emlékszem az ízére
kilépek rá és befogad a balkon

magasabban vagyok már mint a galambok
elengedem a bennem élő foglyot
nézem ahogyan megalvad a vére
szerettem mindig és minden bolondot

jó itt állni magasan a szélben
az érzés maga nem vers csak az lett éppen
nem kép és nem szobor
a hagyma valakinek ária egy zenében

csörren itt szarka is de nem vagyok fényes
a mindig hangzó bennem zengő zenéhez
én aki oly botor
magamat adom csak aki mindig éhes

repülni soványan vagy szárnyalni kövéren
súlytalanul súlyaid ellenében
ha nem félsz nem nehéz
ez az erkély a pokol és az éden

alattam ívlámpa ostoroz
egy utcát ami százszoros
aszfaltsötétbe néz
s nekem már ez is otthonos

Marcius Tizenötödike (2022/11-12 szám)

valahol halkán hagymát süt egy asszony
hogy meghaljak végre s velem ő is haljon
érezem az illatát s emlékszem az ízére
finom hagymával az áldozat vére

Húrok

Nándi Mihály: Fekete Liszt

A 2023. évi Liszt ünnepet a Fekete-Kovács Kornél dirigálta Modern Art Orchestra koncertje nyitotta meg a Szent István-bazilikából. Liszt *Via Crucis*át dzsesszesített változatban adták elő. Kamaszkoromban megismerkedtem egy trombitással, aki azt mondta nekem, ha már nem ismered fel a variációban a témát, az a dzsessz. Ez itt egyáltalán nem valósult meg, hallottunk viszont Hamond-orgonát, szaxofont és mindenféle „szekciót”, ami egy big band-ben használatos. Na de ehhez a feketemiséhez mi szükség volt Liszt Ferencre (megjegyzendő: a világ egyik legnevesebb hangszerelőjére, aki nélkül talán nincs Wagner)? És a *Via Crucis*ra, ne adj Isten, a Szent István bazilikára?

Mert ha ezt a produkciót egy Missouri Állambeli közönség előtt mutatnák be, hogy valamiképp megpróbálják bevezetni őket a klasszikus zenei kultúrába (feltételezve, hogy azt egyáltalán nem ismerik), azzal is csak szarva közt a tőgyit találták volna el. Hiszen az Amerikában világhírnevet szerzett Dudás Lajos már felhívta ifjabb kollégái figyelmét a legnagyobb hibára, amit e téren ellehet követni: tizenhat ütem klasszikus, és tizenhat ütem dzsessz, felváltva. A budapesti közönség sem szorul arra, hogy a dzsessz felől próbálják bevezetni Liszt világába, ahogy ez nem is történt meg. Olyannyira, hogy az lett volna a legbecsületesebb, ha Liszt nevét meg sem említik.

Történetesen ugyanezen az estén közvetített a Bartók rádió egy 1958-as Ella Fitzgerald koncertet is. Az a lemez, noha „csak” standardok szóltak róla, valósággal sistergett. Az énekes és a kísérő big band (igaz, talán a műfaj legjobbjai a világon) keresetlen tökéletességgel szórakoztatták a hallgatókat. A zenekar uniszónója olybá tűnt, mintha egyetlen ember játszana, és a fellépők előtt nem a

bizonyítás, pláne nem az önmegvalósítás, hanem a produkció tökéletességének célja lebegett.

A nemrég elhunyt Szakcsi-Lakatos Béla egy interjúban azt mondta, lehet az ember bármilyen tehetséges, ha nem figyel fel rá valami „nagy ember”, aki elkezdi egyengetni az útját, a bemutatkozó anyagát már a titkárnők a szemétkosárba dobják. Lisztet feketére mázolónk tehát valami nagyon nagy – de teljesen botfűlű – ember protezséje lehet.

Nándi Mihály: Kodály ünnep

Liszt ünnep, Kodály ünnep. Az embernek Petőfi jut eszébe: „Ha vesszük, e férfiak valamennyien megérdemelték a megtiszteltetést, melyben részesültek; de ha meg nem érdemelnék is, csakúgy megtiszteltük volna őket, és ez a szomorító a dologban. Borzasztó vasárnapi nép vagyunk! Nekünk mindig ünnep kell, és ha egyszer nem lesz emberünk, akit megünnepeljünk, majd a holdvilágnak viszünk fáklyászenét s csinálunk kivilágítást.”

Szóval, Pad Zoltánnak, a Magyar Rádió kóruskarnagyának az ötlött eszébe, hogy Kodály Zoltán születésének 140-ik, halálának pedig 55-ik évfordulóján világrengető produkcióval illene előrukkolni, jelesül a Mester összes kórusművének a bemutatásával. A beharangozó alkalmával készült interjúban Pad Zoltán nagy lelkesedéssel beszélt a hatalmas vállalkozásról, és hogy abba Debrecentől Pécsig hány kórus kapcsolódott be, mi lesz a beosztás, a felépítés, milyen helyszíneket igényel. A terv valóban nagyívűnek és helyesnek tűnt.

A Bartók rádió egyházzenei műsorának rendszeres hallgatója előtt egy virágzó, egyre bővülő – igaz, a szakralitás köré épült – kóruskultúra rajzolódhatott ki az elmúlt években, hiszen a legkülönbélebb – katolikus, református és zsidó – felekezetekhez tartozó karnagyok, kántorok a legnagyobb alaposággal mutatták be hitközségük kórusait. Fültnúli lehetünk régi hagyományok, a gregorián, azon belül is a magyar gregoriánnum feléledésének, a klasszikus a capella művek töretlen ápolásának, sőt, a kortárs kórusművek térnyerésének is. (Kár, hogy ha csakúgy betéved az ember egy istentiszteletre, ott pusztán a hívek hamis gajdolását hallgathatja.)

A szerkesztő mégis feltette a kérdést Pad Zoltánnak, hogy napjainkban hogyan állítható elő a Kodály-hangzás, elégedett lenne-e a mester. A karnagy kezdetben ötölt-hatolt a zenei elitképzés és a karvezetés fejlődéséről, végül csak kibökte, hogy bizony a hangzás „karcsúbb” lett. Ma Magyarországon három-négy kórusnak kell összeállnia egy *Psalmus Hungaricus* előadásához, míg Kodály korában tucatnyi kétszáz fős vegyeskar működött. Tegyük hozzá: Kodály működésének köszönhetően. Megjegyezhető az is, hogy minden nagyobb vállalat, sőt tévesz is büszkélkedett kórusokkal, amelyek fenntartásához az akkori kultúrpolitika jelentős támogatást nyújtott. (Ennek

paródiájaként működött tovább Janicsák István a Verebégházi Asszonykórust.) Ma pedig a Magyar Rádió kórusának is fuzionálnia kell más együttesekkel, hogy meglegyen a kellő létszám. Pad Zoltán vállalkozása tehát gigászinak tűnt. De lehetetlennek is.

Kodály Zoltánt zenetudós és pedagógus-géniusként, a róla elnevezett világszerte ismert és fellendülésben lévő (nálunk egyre elhanyagoltabb) módszer megalkotójaként ünnepeljük, és csak másodsorban zeneszerzőként. Ez volt a véleményem a bejelentést megelőzően. Feltudtam sorolni talán egy tucatnyi valóban zseniális Kodály-művet, élükön az *Esti dallal*, de többet nem. Ej, ki vagyok én a tiszteletre méltó szakemberekhez képest, különben is, miért legyek az ördög ügyvédje? Szorgalmasan hallgatni kezdtem hát a rádiókészülék előtt a budapesti, debreceni, győri stb. férfi, női, vegyes, valamint gyermekkórusokat, amelyek – egy koncerten belül is – felváltva énekeltek. A harmadik hangverseny után is kitartottam, bár bevallom, mindegyiknek a végén az volt az érzésem, mintha nem több kötetnyi, hanem mindössze egyetlen dalt énekeltek volna egész este. Nem, Kodály kórusművészete nem áll azon a fokon, mint, mondjuk Baché, akit a végtelenségig lehet hallgatni. A negyedik koncert utáni éjjeli álmomból zaklatottan ébredve valami ilyesmit hebegtem:

Túrót eszik a cigány,
Kihajlott az útra,
Hidló végén, padló végén
Arra ment Jánoska.

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Filler u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marcius15.hu Marczius Tizenötödike (2022/11-12 szám)

Webmester: webmaster@marcius15.hu

www.marcziustizenotodike.hu - © 2010-2022 Marczius Tizenötödike. Minden jog fenntartva!